

Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας

Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Παιδαγωγικό τμήμα

Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών

Προσεγγίσεων

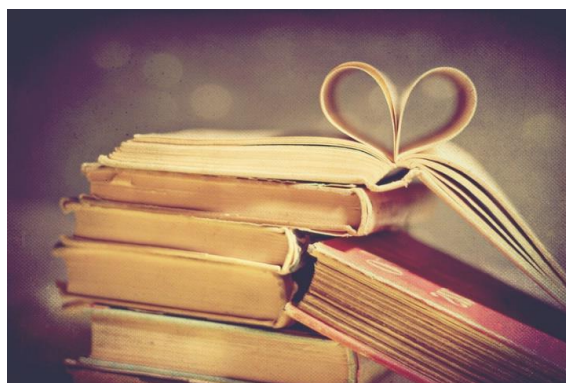

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στη διαμόρφωση φιλανα-
γνωστικών στάσεων: από τη βρεφική έως και την προσχολική ηλικία**

POST GRADUATE THESIS

**The influence of family environment on literacy development: from infancy
to preschool age**

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ(ΤΩΝ)/NAME OF STUDENTS

Καρυστινού Εριφύλη – Ρακατζή Τριανταφυλλιά

Karistinou Erifili – Rakatzi Triantafyllia

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΗ/NAME OF THE SUPERVISOR

Φώτη Παρασκευή

Foti Paraskevi

ΑΙΓΑΛΕΩ/AIGALEO 2020

Faculty of Health and Caring Professions
Department of Biomedical Sciences
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Early Childhood Education and Care

Department of Pedagogy

Inter-Institutional Post Graduate Program
Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches

POST GRADUATE THESIS

**The influence of family environment on literacy development:
from infancy to preschool age**

KARISTINOU ERIFILI

Registration Number - 18029

filiokaristinou@gmail.com

RAKATZI TRIANTAFILLIA

Registration Number - 18068

rakatzilina@yahoo.com

FIRST SUPERVISOR

Foti Paraskevi

SECOND SUPERVISOR

Sidiropoulou Trifaini

AIGALEO 2020

Δήλωση περί λογοκλοπής

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας διπλωματικής εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης. Αναλαμβάνω την προσωπική και ατομική ευθύνη ότι σε περίπτωση αποτυχίας στην υλοποίηση των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, είμαι υπόλογος έναντι λογοκλοπής, γεγονός που σημαίνει αποτυχία στην διπλωματική μου εργασία και κατά συνέπεια αποτυχία απόκτησης Τίτλου Σπουδών, πέραν των λοιπών συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων. Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η διπλωματική εργασία προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ότι, αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

Όνομα(τα) φοιτητή(των)

Καρυστινού Εριφύλη – Ρακατζή Τριανταφυλλιά

Ευχαριστίες

Με το πέρας της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους εκείνους που με τον τρόπο τους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση αυτής της προσπάθειας.

Τους καθηγητές μας για τις γνώσεις που μας προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος, τους επιβλέποντες καθηγητές για τη βοήθεια και τη συνεργασία τους, τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής και φυσικά, τις οικογένειες μας για την αμέριστη στήριξη, υπομονή και κατανόηση που έδειξαν αυτά τα δύο χρόνια.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ σε εκείνους τους ανθρώπους που αφιέρωσαν λίγο από το χρόνο τους και συνεισέφεραν στην διεξαγωγή της έρευνας.

Αφιερώσεις

Στα παιδιά μας...

Κάλια, Φώτη

&

Μαριέττα, Άννα

*«Δεν θα έπρεπε να διδάσκουμε τα σπουδαία βιβλία·
θα έπρεπε να διδάσκουμε την αγάπη για το διάβασμα»*

B. F. Skinner, 1904 – 1990,

Ψυχολόγος

Περίληψη

Το βιβλίο ως μέσο δημιουργικής απασχόλησης προωθεί την ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας από την αρχή της ζωής του ανθρώπου. Ο όρος φιλιαναγνωσία εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια στον τομέα της παιδαγωγικής στην Ελλάδα, παρόλο που στον αντίστοιχο διεθνή ήταν γνωστός πολύ νωρίτερα με βιβλιογραφικές αναφορές και μελέτες. Στην χώρα μας έχουν διεξαχθεί αρκετές μελέτες για τα οφέλη της φιλιαναγνωσίας στην ανάπτυξη του παιδιού, που αφορούν παιδιά προσχολικής ηλικίας και μεγαλύτερα, δίνοντας βάση στην καλλιέργεια αυτής κυρίως μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η οικογένεια θεωρείται εξίσου σημαντικός παράγοντας στην ανάπτυξη αυτής της σχέσης του παιδιού με το βιβλίο, καθώς είναι το πρώτο σύστημα που θα επιδράσει το παιδί μαζί του, θα διαμορφώσει το χαρακτήρα του και θα αποκτήσει δεξιότητες.

Σκοπός της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι διερεύνηση του βαθμού καλλιέργειας της φιλιαναγνωσίας των παιδιών, από τη βρεφική έως και την προσχολική ηλικία, που πραγματοποιείται μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον. Το πλαίσιο της φιλιαναγνωσίας συνθέτουν η ανάπτυξη του αναδυόμενου γραμματισμού και οι «φιλιαναγνωστικές» δράσεις που συμβαίνουν στον περιβάλλοντα χώρο του παιδιού. Ερευνάται ακόμα, ο ρόλος του οικογενειακού αλφαριθμητισμού και κατά πόσον οι δομικοί, όπως τα δημογραφικά στοιχεία (μορφωτικό, κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο), ή λειτουργικοί παράγοντες (αναγνωστικές, πολιτισμικές δραστηριότητες) της οικογένειας, επηρεάζουν ή μη την φιλιαναγνωσία των παιδιών.

Για τις ανάγκες διεξαγωγής της έρευνας δημιουργήθηκε ερωτηματολόγιο, βασιζόμενο στην βιβλιογραφική ανασκόπηση της μελέτης, για τη στατιστική ανάλυση με τη χρήση του εργαλείου SPSS, των παραπάνω δεικτών στοχεύοντας στην αξιολόγηση του βαθμού καλλιέργειας της φιλιαναγνωσίας και σε δεύτερο επίπεδο για τη συσχέτιση μεταξύ θεωρητικού και ερευνητικού πλαισίου.

Η μελέτη των αποτελεσμάτων και η σύγκριση μεταξύ συγκεκριμένων κατηγορικών μεταβλητών με τη μέθοδο του κριτηρίου χ^2 , όσον αφορά τις αναγνωστικές συνήθειες των παιδιών και πώς αυτές δομούνται και επηρεάζονται από το οικογενειακό περιβάλλον, ήταν άκρως ενδιαφέρουσες. Οι μεταβλητές που αφορούν τον οικογενειακό αλφαριθμητισμό φάνηκε να επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την σχέση του παιδιού με το βιβλίο. Επιπροσθέτως, οι φιλιαναγνωστικές πρακτικές που εφαρμόζονται, κυρίως από τους γονείς των παιδιών,

αναδεικνύουν την σπουδαιότητα του ρόλου τους στην καλλιέργεια αντίστοιχων δραστηριοτήτων στους μικρούς αναγνώστες, ελλείψει αυτών. Τέλος, παρατηρείται απουσία στην εφαρμογή φιλιαναγνωστικών πρακτικών μέσω ΤΠΕ, με τις παραδοσιακές να διατηρούν συμφωνία απόψεων ανάμεσα στις απαντήσεις των ερωτηθέντων.

Συμπερασματικά, τα κίνητρα για περαιτέρω ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας στα παιδιά, εκτός βασικών πρακτικών, φάνηκαν να απουσιάζουν, ιδιαίτερα στις βρεφικές ηλικίες (0-2 ετών) όπου δεν κρίνεται απαραίτητη από τους γονείς η εφαρμογή φιλιαναγνωστικών πρακτικών λόγω του μικρού της ηλικίας τους. Αντιθέτως, η ενασχόλησή τους με την προώθηση της ανάγνωσης στα μεγαλύτερα παιδιά βρίσκεται σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό, υφίσταται όμως, ακόμα ανεπάρκεια ενημέρωσης των γονέων σε πρακτικές και δράσεις καλλιέργειας της φιλιαναγνωσίας.

Abstract

The book, as a creative activity, can promote the development of the joy of reading from a very early stage in a person's life. The term "joy of reading" did not exist until very recently in Greek pedagogy, although it was already known internationally, with bibliographical citations and studies. Extensive research has been conducted in Greece about the benefits of the joy of reading in child development, especially regarding preschool-age or older children, mainly focusing on promoting it through the educational system.

Family is considered a most important factor in forming this kind of relationship between a child and a book; it is the first system with which the child will interact, in which it will shape its personality and acquire skills.

The present research objective is to probe the degree to which the joy of reading is nourished within the family, from infancy to preschool age, in terms of developing emergent literacy and actions aiming at the joy of reading occurring in the child's surroundings. Furthermore, the research extends to the significance of family literacy as well as whether or not the family's structural (educational or socio-economic background) or operational factors (literary and cultural activities) influence children's joy of reading.

In order for this survey to be conducted, a questionnaire was composed, based on the literature review of the research, for the statistical analysis of the aforementioned indicators using the SPSS tool. In this way, we aimed at evaluating the cultivation degree of the joy of reading and, at a higher threshold, at pinpointing the correlation between the theoretical and practical framework.

Studying the results and comparing particular categorical variables with the method of χ^2 criterion, regarding children literary habits and how these can be constructed in and affected by the family environment, was particularly interesting. Variables concerning family literacy seem to have a profound impact on a child's relationship with books. Furthermore, activities promoting the joy of reading, implemented mostly by parents, give prominence to their significance for creating similar activities for the young readers. Finally, the absence of ICT in promoting the joy of reading is easily observed, with a most traditional approach being prevalent among the responses received.

In conclusion, it can be seen that, apart from the very basic practices, there is a lack of incentives to further develop the joy of reading in children, especially during infancy (up to 2 years old). Parents assume that, due to their children's young age, the implementation

of practices promoting the joy of reading is unnecessary. On the contrary, parental involvement in promoting the joy of reading in older children is quite satisfactory, yet it lacks in awareness of practices or activities to instill the love for books in children.

Περιεχόμενα

Δήλωση περί λογοκλοπής.....	iv
Ευχαριστίες	vi
Αφιέρωσεις	viii
Περίληψη	x
Abstract.....	xiii
Συνομογραφίες.....	xvii
Πρόλογος	1
Εισαγωγή: Θεωρητικό Μέρος	3
Κεφάλαιο 1. Από τον αναδυόμενο γραμματισμό στην καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας	4
1.1 Η έννοια του αναδυόμενου γραμματισμού.....	4
1.1.1 Δομικά στοιχεία του αναδυόμενου γραμματισμού	5
1.2 Φιλαναγνωσία ή Βιβλιοφιλία;.....	8
1.2.1 Στάδια ανάπτυξης ανά ηλικία	10
1.3 Τα θετικά οφέλη της φιλαναγνωσίας	11
1.4 Το παιδικό βιβλίο ως μέσο καλλιέργειας φιλαναγνωστικών συμπεριφορών	13
1.4.1 Ηλεκτρονικό Βιβλίο και ΤΠΕ	19
1.5 Παράγοντες που επιδρούν στη σχέση του παιδιού με το βιβλίο	23
Κεφάλαιο 2. Η συμβολή της οικογένειας στην προώθηση της φιλαναγνωσίας και πρακτικές εφαρμογές	25
2.1 Ο διττός ρόλος της οικογένειας στην ανάπτυξη του γραμματισμού και της φιλαναγνωσίας.....	25
2.1.1 Η επίδραση της συνεργατικής σχέσης γονέων – σχολείου	28
2.2 Φιλαναγνωστικές πρακτικές και δραστηριότητες στο οικογενειακό περιβάλλον – από τη βρεφική μέχρι και την προσχολική ηλικία	28
Μεθοδολογία: Ερευνητικό Μέρος	31
Κεφάλαιο 3. Μεθοδολογία της έρευνας.....	32
3.1 Πλαίσιο έρευνας	32
3.2 Σκοπός, στόχοι και υποθέσεις.....	32
3.3 Ερευνητική μέθοδος και δείγμα μελέτης	33
3.4 Εργαλείο συλλογής δεδομένων και δομή.....	33

3.5 Στάδια ερευνητικής εργασίας	35
3.6 Στατιστική ανάλυση	36
Κεφάλαιο 4. Αποτελέσματα.....	37
Κεφάλαιο 5. Συζήτηση	48
Κεφάλαιο 6. Συμπεράσματα.....	51
Αναφορές.....	53
Παράρτημα	57

Συντομογραφίες

	Αγγλική ορολογία	Ελληνική ορολογία
SPSS	Statistical Product and Service Solutions	—
ΤΠΕ	Information Technology (IT or ICT)	Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνίας
ΕΚΕΒΙ	National Book Centre of Greece	Εθνικό Κέντρο Βιβλίου
Eurostat	—	Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία
ΟΣΔΕΛ	—	Οργανισμός Συλλογικής Διαχείρισης Έργων του Λόγου
Η/Υ	Personal Computer (PC)	Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
ΕΕ	European Union	Ευρωπαϊκή Ένωση
E-book	—	Ηλεκτρονικό Βιβλίο
ΜΜΕ	—	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Πρόλογος

Η σχέση που χτίζεται ανάμεσα στο παιδί και το βιβλίο, από τη βρεφική ηλικία ακόμα, έχει πολλαπλά οφέλη σε διάφορους τομείς της ανάπτυξης του και των δεξιοτήτων του και συντελεί στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, στις στάσεις και συμπεριφορές που το χαρακτηρίζουν στην ζωή του ως ενήλικα. Η διάθεση του παιδιού να επιλέγει οποιαδήποτε πηγή ανάγνωσης προς τέρψη του στον ελεύθερό του χρόνο, μπορεί να περιγραφεί με τον όρο φιλιαναγνωσία.

Η φιλιαναγνωσία είναι επίκτητη λειτουργία, που μπορεί να εμφυσηθεί στο παιδί μέσω ποικίλων πρακτικών από όσους παράγοντες παίζουν ρόλο στην διαπαιδαγώγησή του, ξεκινώντας από το οικογενειακό περιβάλλον. Τα τελευταία χρόνια η καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας κρίνεται πιο απαραίτητη από άλλοτε, καθώς η ροή των πληροφοριών και των εικόνων που δέχεται ένα παιδί από τα ψηφιακά μέσα είναι συνεχής και χωρίς τη σωστή καθοδήγηση μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά στην όλη προσπάθεια.

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Διδακτικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών, του τμήματος *Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων* του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής.

Με την μελέτη αυτή διερευνώνται οι παράγοντες που επηρεάζουν την ροπή των παιδιών προς την ανάγνωση και την σχέση τους με τα βιβλία από την στιγμή της γέννησής τους μέχρι και την προσχολική ηλικία. Η διπλωματική εργασία αποτελείται από δύο τμήματα, την «Εισαγωγή» και την «Μεθοδολογία». Η Εισαγωγή αποτελεί τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και το πρώτο μέρος της διπλωματικής, η οποία περιλαμβάνει δύο κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται όλοι εκείνοι οι ορισμοί που είναι ωφέλιμοι για την καλύτερη κατανόηση της ερευνητικής μελέτης, όπως *αναδυόμενος γραμματισμός* και *φιλιαναγνωσία*, ποια η μεταξύ τους σχέση και ποια τα στοιχεία σύνθεσης του αναδυόμενου γραμματισμού στα παιδιά μέχρι και την προσχολική ηλικία. Υπογραμμίζεται ακόμα, η σύνδεση της σχέσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στην παιδική λογοτεχνία, παρουσιάζοντας την αξία του παιδικού βιβλίου, και την φιλιαναγνωσία προωθώντας τους τρόπους καλλιέργειάς της.

Στο δεύτερο και τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους, προβάλλεται ο σημαντικός ρόλος που παίζει η οικογένεια στην φιλιαναγνωσία των παιδιών αξιοποιώντας ως

εναρκτήριες δεξιότητες εκείνες του αναδυόμενου γραμματισμού, προωθώντας την καλλιέργειά της. Παρουσιάζονται επίσης, απλές πρακτικές και μέθοδοι για την καλλιέργεια της αγάπης του διαβάσματος που μπορούν να εφαρμοστούν εύκολα μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον.

Στο ερευνητικό μέρος, τη Μεθοδολογία, που αποτελεί το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας παρατίθενται ο σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης, η ερευνητική μέθοδος, η περιγραφή του δείγματος, η ανάλυση και η δομή του ερευνητικού εργαλείου που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της έρευνας και τα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας που ακολούθησαν.

Στα επόμενα κεφάλαια, τέταρτο και πέμπτο, ακολουθούν η παρουσίαση των αποτελεσμάτων, καθώς η ανάλυση και ο σχολιασμός τους, ενώ η εργασία ολοκληρώνεται με το έκτο κεφάλαιο και την παράθεση συμπερασμάτων και προτάσεων.

Εισαγωγή: Θεωρητικό Μέρος
Περί Φιλαναγνωσίας...

Κεφάλαιο 1. Από τον αναδυόμενο γραμματισμό στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας

1.1 Η έννοια του αναδυόμενου γραμματισμού

Η γλώσσα είναι ένας ζωντανός οργανισμός συνεχώς εξελισσόμενος. Στην απαρχή της σύστασης των πρώτων κοινωνιών, η γλώσσα λειτούργησε ως δίαυλος επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Πολλές χιλιετίες πριν την ανακάλυψη της γραφής οι άνθρωποι επικοινωνούσαν μέσω του προφορικού λόγου και ενώ συνιστά την ευρύτερα διαδεδομένη μορφή χρήσης της γλώσσας και προηγείται βιολογικά του γραπτού, ο γραπτός λόγος παραμένει ο ουσιαστικότερος τρόπος επικοινωνίας.

Από τη στιγμή της γέννησής του ο άνθρωπος έρχεται σε επαφή με ήχους, λέξεις, ομιλίες, αλλά και ακόμα νωρίτερα σύμφωνα με έρευνες που έχουν αποδείξει ότι τα βρέφη από την εμβρυακή ηλικία των πέντε μηνών έχοντας αναπτύξει την ικανότητα της ακοής είναι ικανά να αναγνωρίσουν ήχους που προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον της μήτρας, όπως η φωνή της μητέρας τους, χωρίς βέβαια να είναι σε θέση να τους αποκωδικοποιήσουν, κατανοούν συλλαβές και φωνήματα· έρχονται στον κόσμο με γλωσσικές ικανότητες που δεν μαθαίνουν ακούγοντας τους γονείς τους να μιλούν (Pinker, 2000).

Η κατάκτηση του προφορικού λόγου και της γλωσσικής επικοινωνίας του παιδιού έρχεται φυσικά και αβίαστα, μέσα από διεργασίες του νου γενετικά προσδιορισμένες και των αλληλεπιδράσεων με το κοινωνικό περιβάλλον που ζει και εξελίσσεται (Chomsky, 2013). Αντίθετα, η απόκτηση του γραπτού λόγου συνιστά προοδευτική διαδικασία η οποία επιτυγχάνεται μέσα από τη διδασκαλία και επηρεάζεται από ποικίλους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία τα παιδιά περνάνε από διάφορα στάδια γραμματισμού μέχρι να φτάσουν στο ιδανικό σημείο να ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν κατανοώντας κάθε λέξη. Με τον όρο γραμματισμό (literacy) κάνουμε λόγο τόσο για την ανάγνωση όσο και για τη γραφή και θεωρούμε ταυτόχρονη και αλληλένδετη την μεταξύ τους σχέση και ανάπτυξη. Η έννοια του όρου έχει μεγαλύτερη επέκταση, καθώς δεν αφορά μόνο τη γραφή και την ανάγνωση αλλά την γενικότερη ικανότητα του ανθρώπου να χρησιμοποιεί γνώσεις γλωσσικές και επικοινωνιακές με σκοπό την χρήση του προφορικού λόγου, να κατανοεί, να χρησιμοποιεί, να κρίνει και να παράγει κείμενα (Καραγιάννη, 2018). Η ανάπτυξη του λόγου και της γραφής στα παιδιά κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική από τη

στιγμή που ζούμε σε μια εγγράμματη κοινωνία, με λογής πληροφορίες να βρίσκονται παντού γύρω μας (Γιαννικοπούλου Α. Α., 1998).

Την περίοδο μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, πολλοί επιστήμονες υποστήριζαν πως στα στάδια της ανάπτυξης του παιδιού, υπάρχει μία συγκεκριμένη στιγμή, όπου το παιδί είναι έτοιμο να διδαχθεί ανάγνωση και γραφή· αυτή η στιγμή συνέπιπτε με την αρχή της σχολικής του ηλικίας. Η θεωρία της αναγνωστικής ετοιμότητας (reading readiness) όριζε την ανάπτυξη του προφορικού λόγου ως θεμελιώδη διαδικασία πριν οι παιδαγωγοί τα φέρουν σε επαφή με τον γραπτό για να κατακτήσουν τις δεξιότητες της ανάγνωσης και γραφής (Καλαϊτζή, 2018). Η παρωχημένη αυτή αντίληψη ανατράπηκε ύστερα από έρευνες οι οποίες διέτειναν πως τα παιδιά είναι ικανά από τον πρώτο χρόνο της ζωής τους, ερχόμενα σε επαφή με δραστηριότητες που εμπλέκουν τον γραπτό λόγο και την επαφή τους με δείγματα γραφής μέσα από το οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον, να αναπτύξουν τις δεξιότητες της ανάγνωσης και γραφής.

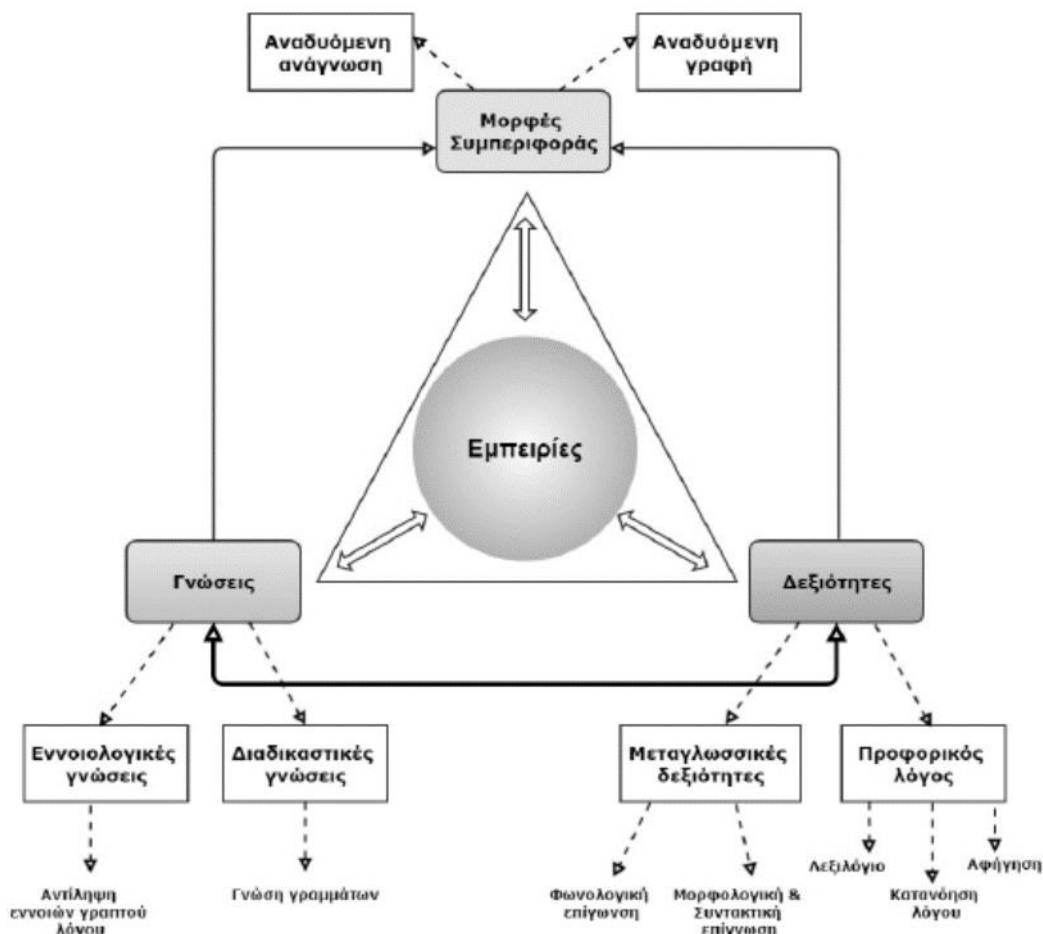
Η προσέγγιση αυτής της αντίληψης περιγράφεται με τον όρο του αναδυόμενου γραμματισμού (emergent literacy) δηλώνοντας ότι η κατάκτηση του γραπτού λόγου δεν είναι μοναδικό επακόλουθο της διδασκαλίας του παιδιού από το σχολικό περιβάλλον αλλά αποτελεί μια εξελικτική συνέχεια, διαρκή και αδιάσπαστη που ξεκινάει από την αρχή της ζωής του παιδιού (Τάφα, 2011). Ο προφορικός λόγος δεν διαχωρίζεται ούτε προηγείται του γραπτού, λειτουργούν ως αλληλεξαρτώμενες μορφές που καθορίζονται μέσα στο κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον που αναπτύσσονται. Η θεωρία του αναδυόμενου γραμματισμού βασίζεται στην πρώιμη εκδήλωση στάσεων γραφής και ανάγνωσης, ακόμα και αν αυτές δεν γίνονται με τον κλασικό τρόπο και ολοκληρώνεται όταν το παιδί είναι σε θέση να διαβάζει και να γράφει συνειδητά (Κουτράκου, 2017).

Όλα αυτά προϋποθέτουν σαφώς την συνδρομή των γονέων ώστε το παιδί μέσω των εμπειριών να μπορέσει να αναπτύξει αυτές τις δεξιότητες.

1.1.1 Δομικά στοιχεία του αναδυόμενου γραμματισμού

Ο αναδυόμενος γραμματισμός συντίθεται από επιμέρους συστατικά στοιχεία που αποτελούν την εννοιολογική του δομή και αποδίδεται σχηματικά σε ένα τριγωνικό μοντέλο, όπου στο κέντρο του τοποθετούνται οι περιβαλλοντικές εμπειρίες γραμματισμού και στις κορυφές του βρίσκονται τα στοιχεία που συμπεριλαμβάνονται στα πεδία των γνώσεων,

των δεξιοτήτων και των μορφών συμπεριφοράς του γραμματισμού (Μανωλίτσης, 2016). Η σχηματική αυτή τοποθέτηση δίνεται για να τονιστεί η ανάδραση που υπάρχει μεταξύ των στοιχείων και πώς τα εξωτερικά στοιχεία επηρεάζονται και επηρεάζουν τις εμπειρίες γραμματισμού.

Εικόνα 1. Τριγωνικό μοντέλο συστατικών στοιχείων του αναδυόμενου γραμματισμού (Μανωλίτσης, 2016).

Ακολουθως, θα αναπτύξουμε εν συντομία τα χαρακτηριστικά των στοιχείων όπως φαίνονται στο παραπάνω σχήμα (Εικ. 1).

Οι εμπειρίες γραμματισμού διαδραματίζουν βασικό ρόλο για την εμφάνιση των πρώτων γνώσεων, δεξιοτήτων και μορφών συμπεριφοράς αναδυόμενου γραμματισμού, και πηγάζουν από το οικογενειακό και το σχολικό περιβάλλον του παιδιού. Ο ρόλος του περιβάλλοντος είναι καθοριστικός, με τη συμμετοχή των ενηλίκων, γονέων και εκπαιδευτικών, να θεωρείται σημαντική τόσο στην ανάπτυξη όσο και στην εμπλοκή του παιδιού με

δραστηριότητες γραμματισμού. Μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον προσφέρονται εμπειρίες «τυπικές» και «άτυπες» όπως χαρακτηρίζονται, με τις πρώτες να εμπλέκουν τον γονέα σε έναν πιο ενεργό ρόλο πλησιάζοντας περισσότερο την έννοια της διδασκαλίας, π.χ. εκμάθηση αλφαβήτου, και εξαρτώνται άμεσα από το μορφωτικό και κοινωνικό υπόβαθρο μιας και όσο υψηλότερο είναι τόσες περισσότερες διδακτικές δραστηριότητες θα μπορέσουν να προσφέρουν στα παιδιά. Οι άτυπες δραστηριότητες αναφέρονται στην προσφορά εμπειριών, κυρίως από τους γονείς, στο παιδί χωρίς να είναι απαραίτητη η ενεργός συμμετοχή του. Περιλαμβάνουν δράσεις συνδεδεμένες με φιλιανγνωστικές πρακτικές, παροχή έντυπου υλικού, ανάγνωση παιδικών βιβλίων, επισκέψεις σε βιβλιοθήκες κ.ά. Οι δράσεις αυτές επεκτείνονται και στο σχολικό περιβάλλον με τους εκπαιδευτικούς να έχουν εξίσου σημαντική επίδραση με την οικογένεια, μέσω εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που εμπλέκουν το γραμματισμό με το παιχνίδι. Η ποιοτική αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιού την ώρα αφήγησης μιας ιστορίας, προσφέρει εμπειρίες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του λεξιλογίου και του προφορικού λόγου του παιδιού.

Όσον αφορά τα στοιχεία που βρίσκονται στις κορυφές του τριγώνου, στον τομέα των γνώσεων περιέχονται στοιχεία που εκφράζουν την εννοιολογική γνώση που καθρεφτίζει τα πρώτα στάδια αναγνωστικής συμπεριφοράς, δηλαδή τον τρόπο που ένα παιδί κρατάει το βιβλίο, τη φορά ανάγνωσης, τη λειτουργία κειμένου και εικόνας, το ρόλο που παίζουν οι λέξεις και τα σημεία στίξης μέσα στο κείμενο (Γιαννικοπούλου Α. Α., 1998) και τη διαδικαστική γνώση η οποία έχει να κάνει κυρίως με την γνώση των γραμμάτων και πιο συγκεκριμένα τη γνώση του ονόματος των γραμμάτων και του ήχου αυτών. Μελέτες έχουν δείξει πως και τα δύο στοιχεία της διαδικαστικής γνώσης αποτελούν προπομπό μάθησης της συμβατικής ανάγνωσης και γραφής.

Τα συστατικά στοιχεία του αναδυόμενου γραμματισμού που συμπεριλαμβάνονται στις δεξιότητες είναι εκείνα που έχουν μελετηθεί περισσότερο και συνιστούν τους πιο ασφαλείς δείκτες στην πρόγνωση δεξιοτήτων συμβατικής ανάγνωσης και γραφής. Συνοψίζονται σε δύο ευρύτερες διαστάσεις, του προφορικού λόγου και των μεταγλωσσικών δεξιοτήτων με την άμεση μεταξύ τους σύνδεση. Ο προφορικός λόγος περιλαμβάνει βασικές γλωσσικές δεξιότητες λεξιλογίου, κατανόησης λόγου και αφηγηματικές δεξιότητες που προέρχονται από τον τομέα της γλωσσικής ανάπτυξης του παιδιού (Whitehurst & Lonigan, Child Development and Emergent Literacy, 1998), να παράγει δηλαδή λέξεις και να

αντιλαμβάνεται τη σημασία τους, να κατανοεί προφορικά αφηγηματικά κείμενα και να μπορεί να παράγει το ίδιο αφηγήσεις με δομή. Οι μεταγλωσσικές δεξιότητες σχετίζονται με τον προφορικό λόγο ως προς τις λειτουργίες και τη δομή του, φανερώνοντας το συνειδητό έλεγχο του παιδιού πάνω σε αυτές. Οι δεξιότητες της συντακτικής και μορφολογικής επίγνωσης, όπως και της φωνολογικής διακρίνονται κυρίως κατά την προσχολική ηλικία του παιδιού (Χριστοφιδέλλη, 2015) λόγω της συνθετότητας του χαρακτήρα τους, συμβάλλοντας και αυτές με τη σειρά τους στην ανάπτυξη των άλλων όψεων του αναδυόμενου γραμματισμού.

Στην τελευταία από τις κορυφές του τριγώνου συναντάμε τις μορφές συμπεριφοράς που εσωκλείουν εκείνες της αναδυόμενης ανάγνωσης και γραφής. Τα παιδιά προσπαθούν να γράψουν ή να διαβάσουν ακόμα και αν δεν έχουν κατακτήσει τη μάθηση του γραπτού λόγου. Προσποιούμενα πως διαβάζουν το αγαπημένο τους βιβλίο είτε φτιάχνοντας μία δικιά τους ιστορία χρησιμοποιώντας τις εικόνες του, είτε αναφέροντας ότι θυμούνται από αυτό (Μανωλίτσης, 2016) ή προσποιούμενα πως γράφουν, δυσανάγνωστα για τους ενήλικες, “γράμματα” μουτζουρώνοντας απλώς ένα χαρτί δείχνουν ότι έχουν επίγνωση της πράξης της ανάγνωσης και τα γράμματα έχουν νόημα παρόλο που δεν ξέρουν ακόμα να γράφουν (Whitehurst & Lonigan, 2003). Και τα δύο αποτελούν παραδείγματα αναδυόμενου γραμματισμού, γίνονται προάγγελοι του συμβατικού γραμματισμού και συμβάλλουν στη μάθηση της ανάγνωσης και αργότερα, της ορθογραφίας.

1.2 Φιλαναγνωσία ή Βιβλιοφιλία;

Την τελευταία δεκαετία, στον χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών, η ύπαρξη ενός νέου όρου συγκέντρωσε το ενδιαφέρον πολλών κλάδων της Παιδαγωγικής, της Κοινωνιολογίας, της Ψυχολογίας, κ.ά. και έγινε η αφορμή για τη δημιουργία νέου πεδίου έρευνας **Η πηγή που καθορίστηκε δεν είναι έγκυρη.**, πρόκειται για τον όρο της λέξης φιλαναγνωσία. Ο όρος αυτός είναι μεταφραστικό δάνειο του γαλλικού όρου *aimez lire*, ενώ φαίνεται να μην υπάρχει πλήρης αντιστοιχία νοήματος σε άλλους διεθνείς όρους και να προσεγγίζεται περισσότερο με την έννοια του γραμματισμού (literacy).

Στην Ελλάδα η έννοια του όρου της φιλαναγνωσίας εισήχθη τα τελευταία χρόνια, όπου μέχρι και σήμερα χρησιμοποιούνται παράλληλα οι έννοιες του εγγραμματισμού, όρος αποδεκτός από τη διεθνή βιβλιογραφία, για την απόδοση του νοήματος. Στον κλάδο

της Παιδαγωγικής ο όρος συμπίπτει με το αναγνωστικό κίνητρο (Καραγιάννη, 2018). Την έννοια της φιλιαναγνωσίας έχουν προσπαθήσει πολλοί να την διατυπώσουν, με ελάχιστες διαφορές ως προς την ερμηνεία της, στη σύγκλιση των απόψεων έχουμε τον ορισμό· όπου φιλιαναγνωσία είναι η θετικά προσδιορισμένη σχέση που αναπτύσσει ο αναγνώστης με τη γραπτή ύλη καθώς και όλες τις εκπαιδευτικές δράσεις που διαμορφώνουν και προάγουν αυτή τη σχέση μέσα από την καλλιέργεια γνωστικών δεξιοτήτων και αισθητικών κριτηρίων **Η πηγή που καθορίστηκε δεν είναι έγκυρη..**

Σύμφωνα με το ΕΚΕΒΙ, σκοπός της φιλιαναγνωσίας είναι η εξοικείωση του αναγνώστη με το βιβλίο και την ανάγνωση και η σταδιακή εδραίωση μιας φιλικής σχέσης με το λογοτεχνικό βιβλίο. Η σχέση αυτή θα βοηθήσει το παιδί να αναπτύξει την κριτική και δημιουργική του σκέψη, να δραστηριοποιήσει τη φαντασία του και την εφευρετικότητά του, να εμπλουτίσει την αισθητική του καλλιέργεια, να δοκιμάσει τα συναισθήματά του αναπτύσσοντας έτσι τη συναισθηματική του νοημοσύνη, να καλλιεργήσει τη γλωσσική του έκφραση με έμμεσο και βιωματικό τρόπο, και εν κατακλείδι να συγκροτήσει ολόπλευρα την προσωπικότητά του.

Η φιλιαναγνωσία προσδιορίζει τη σχέση του αναγνώστη με το βιβλίο και πιο συγκεκριμένα την αγάπη του για το διάβασμα, με την επιλογή οποιουδήποτε αναγνώσματος στον ελεύθερο χρόνο του. Η ανάγκη για καλλιέργεια της αγάπης του διαβάσματος και κατ' επέκταση πολλών δεξιοτήτων του παιδιού, κρίνεται πιο επιτακτική από ποτέ αφού ζούμε σε μια τεχνολογική εποχή που όλα εξελίσσονται με ιλιγγιώδης ρυθμούς, την εποχή του ίντερνετ όπου η πληροφορία και η εικόνα παίζουν κυρίαρχο ρόλο και υπάρχει άμεση και συνεχής πρόσβαση μέσω των πληθώραν ηλεκτρονικών συσκευών, αποδυναμώνοντας την δυναμική του βιβλίου. Το να μάθουμε στο παιδί να αγαπήσει το βιβλίο είναι μια απλή αλλά ταυτόχρονα και πολυσύνθετη διεργασία η οποία ξεκινάει μέσα από την οικογένεια.

Η ύπαρξη μιας διαφημιστικής καμπάνιας με τίτλο «*Children see, Children do*» (Narcan, 2013), σε ελεύθερη μετάφραση τα παιδιά μιμούνται αυτό που βλέπουν, προτρέπει τους γονείς να γίνουν πρότυπο για τα παιδιά τους σε ευρύτερο πλαίσιο. Δεν θα πρέπει να εφησυχάζονται ούτε να επαφίονται αποκλειστικά στην σχολική εκπαίδευση για την εμφύσηση της φιλιαναγνωσίας αλλά από πολύ νωρίς μπορούν να την καλλιεργήσουν στα παιδιά, μιας και είναι επίκτητη ιδιότητα και όχι έμφυτη, μέσω διάφορων πρακτικών που εμπλέκουν και το παιδικό βιβλίο, ως μέσο, διαμορφώνοντας παράλληλα και το λόγο του.

Πώς μπορούμε όμως να μιλάμε για ανάγνωση και φιλιαναγνωσία όταν τα νήπια δεν έχουν κατακτήσει ακόμα πλήρως τις δεξιότητες της ανάγνωσης και γραφής. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, πόσο ακόμα τα βρέφη, αναπτύσσουν μια διαφορετική σχέση με το βιβλίο, για αυτά το βιβλίο δεν λειτουργεί τόσο ως ανάγνωσμα με το ενδιαφέρον τους να στρέφεται στο περιεχόμενο, αλλά περισσότερο ως αντικείμενο με την προσοχή τους να κερδίζεται από τη μορφή και το σχήμα του. Για τους παραπάνω λόγους η λέξη βιβλιοφιλία ανταποκρίνεται ορθότερα στη σχέση του παιδιού προσχολικής με το βιβλίο (Πατέρα, 2012).

1.2.1 Στάδια ανάπτυξης ανά ηλικία

Στην ενότητα αυτή θεωρείται σκόπιμο να παρουσιαστούν συνοπτικά τα στάδια ανάπτυξης του J. Piaget σύμφωνα με τη γνωστική - αναπτυξιακή θεωρία για τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού μέχρι και την προσχολική ηλικία, καθώς καταμερίζονται χαρακτηριστικά στα παιδιά που επηρεάζουν την ανάγνωση και εξαρτώνται άμεσα από το ηλικιακό στάδιο που βρίσκονται (Καραγιάννη, 2018). Παράλληλα, θα παραθέσουμε και την άποψη του Α. Καρακίτσιου (2011), ο οποίος ορίζει την βιβλιοφιλία σαν μια άλλη όψη της φιλιαναγνωσίας, χωρίζοντας την προσχολική ηλικία σε τέσσερα στάδια ανάλογα με τη σχέση που σχηματίζουν τα παιδιά με το βιβλίο.

Το πρώτο στάδιο, το αισθητικοκινητικό όπως χαρακτηρίζεται περιλαμβάνει τη βρεφική ηλικία (0 - 2 ετών), κατά το διάστημα του οποίου το βρέφος αρχίζει να αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του και να τον εξερευνεί μέσω των αισθήσεων, περνά απ' τις αντανακλαστικές πράξεις σε εκείνες τις δραστηριότητες που έχουν κάποιο σκοπό. Το κοινωνικό περιβάλλον παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού, σταδιακά αρχίζει να κατακτάει βασικές λέξεις, έννοιες και σύμβολα και να χρησιμοποιεί την μνήμη και τη σκέψη. Στο στάδιο αυτό γίνεται η πρώτη επαφή του βρέφους με το βιβλίο ως αντικείμενο. Τα πάνινα βιβλία, καθώς και αυτά με σκληρό εξώφυλλο λίγων σελίδων ή βιβλία με ήχους θεωρούνται πιο κατάλληλα για αυτές τις ηλικίες. Επίσης η μεγαλόφωνη ανάγνωση από κάποιον ενήλικο ενισχύει την γλωσσική και νοητική του ανάπτυξη και βοηθάει το βρέφος να εξελίξει τα γνωστικά του σχήματα.

Στην ηλικία των 3 – 4 ετών τα μικρά παιδιά πλέον έχουν περάσει στο προσυλλογικό στάδιο, αναπτύσσουν περαιτέρω τις γλωσσικές τους δεξιότητες και είναι σε θέση να

ταξινομήσουν και να συγκρίνουν έννοιες και αντικείμενα. Τα εικονοβιβλία είναι στις πρώτες τους επιλογές, με εκείνα των δραστηριοτήτων να ακολουθούν ενισχύοντας την έμφυτη περιέργεια και την ανάγκη τους για κίνηση. Στα μικρά παιδιά αρέσει να ξεφυλλίζουν οποιοδήποτε βιβλίο κάνοντας πως διαβάζουν γι' αυτό και πλέον κρίνεται σημαντική η τακτική ανάγνωση παραμυθιών και η δημιουργία μιας ρουτίνας ανάγνωσης, καλλιεργώντας τη δημιουργικότητα και τη φαντασία του.

Τα προνήπια (4 - 5 ετών) και τα νήπια (5 – 6 ετών) παρουσιάζουν σχεδόν τις ίδιες ανάγκες αναγνωστικής διάθεσης. Η συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος στην διαδικασία της ανάγνωσης αποτελεί κύριο παράγοντα σε αυτές τις ηλικίες, χτίζοντας ακόμα πιο γερά θεμέλια για την καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας. Τα παιδιά επιλέγουν μόνα τους τα βιβλία που τους αρέσουν, με έναν τρόπο και για λόγους δικούς τους που αδυνατούμε να εξηγήσουμε, ίσως επηρεασμένα από τη διάθεση της στιγμή, τα χρώματα, τις εικόνες ή κάτι που το συνδέουν με μία ανάμνηση. Στο στάδιο αυτό η γλωσσική τους ανάπτυξη βελτιώνεται ενώ παράλληλα αναπτύσσονται και άλλες δεξιότητες με ιδιαίτερη την γνωστική. Τα προνήπια αποκτούν τη δεξιότητα της αναδιήγησης μιας ιστορίας και την κατανόηση της χρονικής διαδοχής των γεγονότων και τα νήπια είναι έτοιμα να κατακτήσουν προαναγνωστικές δεξιότητες, κατανοώντας την τεχνική γλώσσα της ανάγνωσης. Ακόμη, γίνεται σημαντική η ανάγκη των παιδιών για αφήγηση ιστοριών από τους προσφιλείς του ενήλικες ενισχύοντας έτσι το δεσμό μεταξύ τους, συνιστώντας παράλληλα μια δημιουργική δραστηριότητα.

1.3 Τα θετικά οφέλη της φιλιαναγνωσίας

Μέσα από όσα έχουμε αναφέρει μέχρι τώρα, τη σημασία του αναδυόμενου γραμματισμού στα παιδιά, τις ανάγκες και τις δεξιότητες που δημιουργούν και αναπτύσσουν σε κάθε στάδιο της ηλικίας τους, η καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας αποφαίνεται ακρογωνιαίος λίθος της παιδικής ηλικίας και της εξέλιξης τους ως ενήλικες. Επηρεάζει τόσο την γλωσσική όσο και την κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, με τρόπο τέτοιο που διαμορφώνει τον μελλοντικό του χαρακτήρα ως έφηβο και ενήλικα.

Η προσχολική περίοδος θεωρείται η βάση της ανάπτυξης όλων των δεξιοτήτων. Μέσω της συχνής ανάγνωσης στο παιδί συντελούμε στην γλωσσική και γνωστική του ανάπτυξη και καλλιέργεια. Ως ακροατής ιστοριών μπορεί να οργανώσει καλύτερα τη σκέψη

του και συνδέει τις σχέσεις αιτίας αποτελέσματος (Καρακίτσιος, 2011). Διευρύνεται το λεξιλόγιο του, έχει ορθότερες συντακτικές δομές και χρησιμοποιεί πιο εύκολα αναφορικές προτάσεις στην διήγηση μίας ιστορίας ή γεγονότος. Παράλληλα με το λεξιλόγιο βελτιώνεται και η ορθογραφική ικανότητα του παιδιού μέσω της οπτικής επαφής με το κείμενο, οποιασδήποτε μορφής πηγή έντυπου υλικού συνιστά σημαντικό παράγοντα στην εξέλιξη την αναγνωστικής ικανότητας, όλα εκείνα ήτοι τα στοιχεία που συνθέτουν τον αναδυόμενο γραμματισμό, πολλαπλασιάζει τις γενικές του γνώσεις και το διευκολύνει να έχει καλύτερες σχολικές επιδόσεις στο μέλλον.

Η φιλιανγνωσία ενισχύει τις κοινωνικές δεξιότητες του παιδιού, το βοηθάει να κατανοήσει καλύτερα άλλους πολιτισμούς και να αναπτύξει σταδιακά μία πιο σύνθετη σκέψη γύρω από την ανθρώπινη φύση και τις λειτουργίες της. Συνεισφέρει στην ωρίμανση της πραγματικότητας, την κοινωνική ευαισθησία και συνείδηση και στη δημιουργία ηθικής συνείδησης, κατανοώντας έννοιες όπως το καλό και το κακό μέσα από τα μηνύματα που περνάνε τα παραμύθια. Τα παιδικά βιβλία άλλωστε, πάντοτε ήταν και είναι επηρεασμένα από κοινωνικά και παιδαγωγικά μηνύματα, στοχεύοντας ταυτόχρονα στην ανάπτυξη των αισθήσεων του παιδιού και στην καλλιέργεια της πολλαπλής νοημοσύνης.

Η συναισθηματική νοημοσύνη χιτίζεται από την παιδική ηλικία και προάγει δεξιότητες που βοηθούν το παιδί να κατανοήσει καλύτερα το συναισθηματικό του κόσμο, είναι σε θέση να βιώσει νέα συναισθήματα και να εξηγήσει άλλα πολύπλοκα που συμβαίνουν στο ίδιο ή στους γύρω του (Goleman, 1995). Το παιδί με την ανάγνωση κειμένων είναι ικανό να εκφράσει και να κατανοήσει τα συναισθήματά του και με την ολοκλήρωσή της να προτρέπεται στην κριτική σκέψη, τον αναστοχασμό και την ενσυναίσθηση (Πατέρα, 2012). Το παιδικό βιβλίο και ειδικότερα το λογοτεχνικό, καλλιεργεί στο παιδί πολλαπλές ικανότητες που επιδρούν στον ψυχικό του κόσμο, αναπτύσσουν τη φαντασία του, καλλιεργούν την αισθητική του ωραίου ωθώντας το στην ψυχική του ωρίμανση (Καραγιάννη, 2018). Η μύηση του παιδιού στον κόσμο του βιβλίου και η καλλιέργεια της φιλιανγνωσίας από πολύ νωρίς έχει πολλαπλά οφέλη στην ανάπτυξη και εκπαιδευτική εξέλιξη του παιδιού, που το ακολουθούν και στο μέλλον του ως ενήλικα.

Τα οφέλη της φιλιανγνωσίας συνεχίζονται να καλλιεργούνται, μέσα από διάφορες δραστηριότητες και στο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Τα προνήπια και τα νήπια όντας εξοικειωμένα με το βιβλίο ως αντικείμενο ήδη από το οικογενειακό περιβάλλον έρχονται στο

νηπιαγωγείο έτοιμα να εμπλουτίσουν τις εμπειρίες τους με τη συμβολή του παιδαγωγού. Οι φιλαναγνωστικές πρακτικές που εφαρμόζονται στην σχολική τάξη έχουν να κάνουν πρωτίστως με το χώρο, διαμορφώνοντας τη γωνιά της βιβλιοθήκης, και έπειτα με την ενασχόληση με το ίδιο το βιβλίο μέσω του παιχνιδιού αποσκοπώντας έτσι στη δημιουργία μίας θετικής σχέσης βιβλίου και αναγνώστη, χωρίς καταναγκαστικούς περιορισμούς. Η ώρα της αφήγησης μετατρέπεται σε τελετουργία, όπου τα παιδιά είναι ελεύθερα να έρθουν σε επαφή και να επεξεργαστούν το βιβλίο εξωτερικά και εσωτερικά, να επιλέξουν εκείνα τι θέλουν να διαβάζουν, να εκφραστούν ελεύθερα διακόπτοντας τον παιδαγωγό και την πορεία της αφήγησης διατυπώνοντας απορίες και κάνοντας κριτική πάνω στο περιεχόμενο του βιβλίου (Χατζητόλιου-Βιλδιρίδη, 2001).

Οι μεταφηγηματικές δραστηριότητες, ζωγραφική, δραματοποίηση, αναδιήγηση της ιστορίας κ.ά., ασκούν τη φαντασία, τη δημιουργική σκέψη και έκφραση, προσφέρουν ψυχαγωγία και δημιουργούν ένα κλίμα συνοχής και συντροφικότητας μεταξύ των παιδιών (Γιοβάνη, 2013). Πέραν των κλασικών πρακτικών για την προώθηση της φιλαναγνωσίας, απαντώνται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και πρακτικές που εμπλέκουν άμεσα τη χρήση τεχνολογικών μέσων και εφαρμογών, παρουσιάζοντας μεγαλύτερη αποδοτικότητα συγκριτικά μ' ένα παραδοσιακό περιβάλλον μάθησης, κάνοντας την προσπάθεια αυτή ακόμα πιο ελκυστική στα παιδιά προσχολικής ηλικίας μιας και από πολύ νωρίς έχουν αποκτήσει οικειότητα με τις νέες τεχνολογίες.

1.4 Το παιδικό βιβλίο ως μέσο καλλιέργειας φιλαναγνωστικών συμπεριφορών

Το βιβλίο, ως αντικείμενο, κυριαρχεί εδώ και πέντε αιώνες ως μέσο διάδοσης γνώσεων και πληροφοριών. Επικοινωνεί συναισθήματα, προωθεί την ανταλλαγή απόψεων, επηρεάζει και προβληματίζει τον αναγνώστη ανάλογα με το περιεχόμενό του και συμβάλλει στον εκδημοκρατισμό των λαών και στην ύπαρξη κατανόησης της διαφορετικότητας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση σημειώνει πως *«το βιβλίο είναι το παιδαγωγικό μέσο που επιτρέπει στους Ευρωπαίους να τοποθετηθούν μέσα σε μια πολιτιστική κοινωνία που σημαδεύεται από την διαφορετικότητα των εθνικών και τοπικών πολιτισμών»*. Δεν είναι τυχαίο που πολλοί πνευματικοί άνθρωποι κάνουν ιδιαίτερη μνεία στην αξία του βιβλίου, όχι ως αντικείμενο πλέον αλλά, ως πολιτισμικό αγαθό. Ο Ν. Βρεττάκος αναφέρεται στο βιβλίο ως ένα

παράθυρο ανοικτό στον κόσμο και η αλήθεια είναι αυτή, ο γραπτός λόγος δημιουργεί “παράθυρα” αυτογνωσίας και πνευματικής επικοινωνίας.

Ενώ παγκοσμίως, το βιβλίο θεωρείται ως πολιτιστικό προϊόν και σημαντικό επικοινωνιακό μέσο, εντούτοις σημειώνεται σημαντική διαφορά στη σχέση του αναγνωστικού ενδιαφέροντος ανάμεσα στην Ελλάδα και τους υπόλοιπους λαούς της Ευρώπης. Σύμφωνα με έρευνα της Eurostat, τα στοιχεία της οποίας δημοσιεύθηκαν σε μια μελέτη του Οργανισμού Συλλογικής Διαχείρισης Έργων του Λόγου (ΟΣΔΕΛ, 2017), παρουσιάστηκαν στοιχεία και δεδομένα αφενός για την αγορά του βιβλίου στην Ευρώπη και αφετέρου για τις συνήθειες αναπαραγωγής έργων για ιδιωτική χρήση στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, για το 2011, τα ποσοστά για τη χώρα της Ισλανδίας είναι σχεδόν πενταπλάσια, με το 35,1% στις ηλικίες 25-64 να έχει διαβάσει 10 ή περισσότερα βιβλία, ενώ το ίδιο ποσοστό ατόμων για την Ελλάδα βρίσκεται στο 7,8%, με τους Πορτογάλους ν’ ακολουθούν με 5,2%.

Η βιβλιοπαραγωγή στην Ελλάδα την ίδια χρονιά, με στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ, 2012), δείχνει μείωση σε σχέση με προηγούμενες χρονιές στην έκδοση νέων τίτλων, εμφανώς επηρεασμένη από την περίοδο οικονομικής κρίσης της χώρας. Η μείωση αυτή διακρίνεται σε όλες τις θεματικές κατηγορίες βιβλίων, παρόλα αυτά η λογοτεχνία για πρώτη χρονιά κερδίζει έδαφος και καταφέρνει να εκθρονίσει τις θεωρητικές επιστήμες απ’ την πρώτη θέση με ποσοστό 27,9% του συνόλου βιβλιοπαραγωγής έναντι του 26,7% των βιβλίων των θεωρητικών επιστημών. Αντίθετα, το παιδικό βιβλίο παραμένει στα ίδια επίπεδα σημειώνοντας πολύ μικρή αύξηση στο ποσοστό του σε σχέση με το 2010 (αύξηση 0,3%), γεγονός που δείχνει τη δυναμική του και εδραιώνει τη θέση του στις τρεις πρώτες θεματικές κατηγορίες.

Πάνω από έναν αιώνα το παιδικό βιβλίο υπάρχει στο «χώρο της γνώσης». Η παρουσία του στις χώρες του δυτικού κόσμου σημειώνεται γύρω στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όπου και γίνεται η πρώτη αναφορά στο παιδί ως ήρωας βιβλίου. Στην Ευρώπη, λίγα χρόνια μετά, στην αυγή του 20^{ου} αιώνα, αρχίζει να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην υπεροχή της παιδικής ηλικίας με αποτέλεσμα την δημιουργία ενός ευνοϊκότερου κλίματος για το παιδικό βιβλίο και την ακμή της παιδικής λογοτεχνίας. Αντίστοιχα στην Ελλάδα τα γεγονότα δείχνουν ν’ ακολουθούν εκείνα της Ευρώπης με διαφορά περίπου 50 χρόνων. Την περίοδο της Μεταπολίτευσης και έπειτα παρατηρείται μια συνολική αλλαγή στον κλάδο της παιδικής λογοτεχνίας, η βιβλιοπαραγωγή αυξάνεται, η θεματολογία αλλάζει με την

ευαισθητοποίηση σε κοινωνικά θέματα και αρχίζει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή από την κοινωνία, φτάνοντας να εισαχθεί ως μάθημα η παιδική λογοτεχνία στα Πανεπιστήμια.

Πολλοί θεωρητικοί δεν έχουν να δώσουν έναν σαφή ορισμό για το παιδικό βιβλίο. Η προσέγγιση του ορισμού δύναται με βάση τη χρήση, τη δομή και τις λειτουργίες του βιβλίου (Νατσιοπούλου, 2012), καθώς και το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Έτσι λοιπόν, παιδικό βιβλίο είναι εκείνο που είναι σχεδιασμένο ή γραμμένο για να χρησιμοποιηθεί από παιδιά, με λόγο παραστατικό, απλή δομή με σύντομη αφήγηση και περιγραφές, έχοντας ως στόχο να προφέρει τέρψη στον μικρό αναγνώστη, να ικανοποιήσει τις ανάγκες του και έμμεσα να τον διαπαιδαγωγήσει.

Ο διαχωρισμός του παιδικού βιβλίου σε κατηγορίες έχει προβληματίσει πολλούς μελετητές. Σύμφωνα με το ΕΚΕΒΙ, ο τομέας του παιδικού βιβλίου διαρθρώνεται στα εξής: 1) βιβλία για παιδιά προσχολικής ηλικίας, 2) παιδική και εφηβική λογοτεχνία, όπου περιλαμβάνονται τα βιβλία παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας, τα κείμενα παραμυθιών χωρίς περικοπές, τα βιβλία παιδικού θεάτρου και τα εικονογραφημένα βιβλία με κλασικές ιστορίες για παιδιά, 3) παιδικά βιβλία δραστηριοτήτων (ζωγραφικής, χειροτεχνίας, κατασκευών, κλπ.), 4) βιβλία γνώσεων για παιδιά. Ακόμη, υπάρχει και η ταξινόμηση με βάση την ηλικία που απευθύνονται οι έκαστες κατηγορίες παιδικών βιβλίων σε: 1) προσχολική ηλικία (0 – 6 ετών), 2) Σχολική ηλικία (6 – 12 ετών) και 3) Νεανική – Εφηβική ηλικία (12 – 17 ετών) (Καρακίτσιος, 2011).

Στην κατάταξη των παιδικών βιβλίων κάποιος συγκεκριμένος εσωτερικός διαχωρισμός δεν υπάρχει. Συνήθως αναφερόμαστε σε αυτά με βάση τους παράγοντες της μορφής, παιχνιδοβιβλία και βιβλία από χαρτόνι, εικονοβιβλία, εικονογραφημένα βιβλία και βιβλία με κεφάλαια, και του είδους, παιδικά βιβλία γνώσεων και παιδική λογοτεχνία (Νατσιοπούλου, 2002) ή του σκοπού τον οποίο εξυπηρετούν. Για παράδειγμα τα πάνινα βιβλία, τα παιχνιδοβιβλία, τα βιβλία με αναδιπλούμενες εικόνες (τρισδιάστατα βιβλία), τα βιβλία της καληνύχτας (με φωτάκια), του μπάνιου (αδιάβροχα βιβλία), κ.ά. (Γιαννικοπούλου Α. , 2016). Συνήθως το εικονογραφημένο βιβλίο αποτελεί ξεχωριστή κατηγορία με ιδιαίτερη δυναμική στο χώρο του παιδικού βιβλίου, μια ειδική κατηγορία λόγω των χαρακτηριστικών του όπου η εικόνα παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο με το κείμενο να λειτουργεί συμπληρωματικά αυτής και συνδυαστικά να αφηγούνται μία ιστορία.

Ιδιαίτερο θέμα συζήτησης αποτελεί ο διαχωρισμός ως προς το είδος του παιδικού βιβλίου όπου εμπίπτουν δύο κύριες κατηγορίες τα παιδικά βιβλία γνώσεων και η παιδική λογοτεχνία (Παπαδάτος, 2009), οι οποίες και αυτές με τη σειρά τους διαχωρίζονται εσωτερικά με βάση το περιεχόμενό τους.

Τα βιβλία γνώσεων κατέχουν αρκετά μεγάλο αριθμό παραγωγής στο σύνολο του τομέα του παιδικού βιβλίου και η αξία τους στην διάπλαση των παιδιών είναι αναμφισβήτητη. Πρωτοεμφανίστηκαν τον 17^ο αιώνα στην Ευρώπη και μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα ταυτίζονταν με τα σχολικά εγχειρίδια (Καρπόζηλου, 1994). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως στην Ευρώπη τα βιβλία γνώσεων αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του παιδικού τμήματος των βιβλιοθηκών, στην Ελλάδα παρόλο τον όγκο της βιβλιογραφίας σε βιβλία γνώσεων, το εξωσχολικό βιβλίο τείνει να ταυτίζεται στη σκέψη μελετητών και αναγνωστών με το λογοτεχνικό (Νατσιοπούλου, 2002). Παρουσιάζουν ποικιλία στη μορφή και αναφέρονται σε πολλές επιστήμες, παιδαγωγούν, διδάσκουν, καλλιεργούν τις γνωστικές και αναπτύσσουν τις μαθησιακές δεξιότητες του παιδιού με τρόπο τέτοιο ώστε να διερευνήσουν παραπέρα το αντικείμενο του ενδιαφέροντος τους.

Ο διαχωρισμός των βιβλίων γνώσεων διακρίνεται σε τέσσερις κατηγορίες: στα καθαρά βιβλία (μη μυθοπλαστικά), στα λογοτεχνίζοντα βιβλία (μη μυθοπλαστικά), στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων (μυθοπλαστικά) και τέλος, στα μεικτά βιβλία (Παπαδάτος, 2009). Ως προς την ταξινόμηση με βάση το περιεχόμενό τους, οι γνώμες των μελετητών ποικίλλουν χωρίς να καταλήγουν σε μία κοινά αποδεκτή από όλους κατάταξη. Διεθνείς μελετητές όπως οι B. Cullinan & L. Galda (1998) τα διαχωρίζουν με βάση την επιστήμη απ' όπου πηγάζουν οι πληροφορίες, ενώ οι J. Glazer (1991) & R. Lukens (1999) διέκριναν τα βιβλία ανάλογα με την τεχνική παρουσίασής τους σε πληροφοριακά και βιβλιογραφίες (Νατσιοπούλου, 2002). Αξιοσημείωτη είναι η συμβολή της Μ. Καρπόζηλου, επιχειρώντας μία πρώτη ενδελεχή μελέτη του παιδικού βιβλίου γνώσεων και τη θέση του στο χώρο του παιδικού βιβλίου στην Ελλάδα, εξετάζοντας αρκετούς τρόπους ταξινόμησής τους, αποφάνθηκε το διαχωρισμό τους ως προς τη μορφή στα καθαρά βιβλία γνώσεων και στα βιβλία που περιέχουν τις γνώσεις μέσα σε μία φανταστική ιστορία, ενώ ως προς το περιεχόμενό τα κατηγοριοποιεί σε πληροφοριακά/ενημερωτικά και σε πραγματογνωστικά βιβλία (Καρπόζηλου, 1994).

Η θεματολογία που πραγματεύονται τα παιδικά βιβλία γνώσεων είναι ανάλογη των κατηγοριών και των περιεχομένων, είναι βιβλία επιστημονικού χαρακτήρα, απλούστερα και προσαρμοσμένα στα επίπεδα γνώσεων της κάθε ηλικίας του παιδιού. Σ αυτά ανήκουν τα σχολικά εγχειρίδια και οποιοδήποτε βοηθητικό υλικό (εγκυκλοπαίδειες, άτλαντες, κτλ.), βιβλία που ασχολούνται με τις επιστήμες (αρχαιολογία, τεχνολογία, κτλ.), τα ιστορικά και βιβλία που μιλούν για την θρησκεία και τον πολιτισμό των χωρών και γενικώς θέματα που αφορούν τη σύγχρονη κοινωνία δοσμένα είτε με διδακτικό χαρακτήρα είτε με πιο αφηγηματική δομή, στα πλαίσια ενός λογοτεχνήματος όπως για παράδειγμα τα ιστορικά μυθιστορήματα, χωρίς να απομακρύνεται από την αντικειμενική γνώση που θέλουν να μεταφέρουν (Γκλιόγκου, 2008).

Εν κατακλείδι τα βιβλία γνώσεων έχουν μορφωτικό χαρακτήρα, συμβάλλοντας στην ανακάλυψη γενικότερων εννοιών που διέπουν τον φυσικό και κοινωνικό κόσμο από τον μικρό αναγνώστη, μέσα από την παρουσίαση γεγονότων, περιγραφών και ερμηνειών.

Αντιθέτως, τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία προσφέρονται προς τέρψη του αναγνώστη συμβάλλοντας στην αισθητική καλλιέργεια της προσωπικότητας του, προωθώντας με έναν έμμεσο λογοτεχνικό τρόπο γνωσιακές ικανότητες σ' ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών (Παρρά, 2002). Η ταξινόμηση των παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα περίπλοκη υπόθεση καθώς δεν υπάρχει πλήρης ταύτιση απόψεων όσον αφορά τις κατηγορίες και τα είδη των βιβλίων. Έτσι λοιπόν, σε μία πιο γενική προσέγγιση, η σύγχρονη ελληνική παιδική λογοτεχνία χωρίζεται στα εξής: 1) Μυθιστόρημα, 2) Διήγημα, 3) Παραμυθική ιστορία – Μικρή ιστορία, 4) Ποίηση, 5) Θέατρο (Παπαδάτος, 2009). Δεν απευθύνονται όλα τα είδη λογοτεχνημάτων σε όλες τις ηλικίες· το παιδικό μυθιστόρημα όπως και το παιδικό διήγημα είναι κυρίως για μεγαλύτερα παιδιά, που έχουν κατακτήσει τα στάδια της ανάγνωσης και της γραφής.

Η παιδική λογοτεχνία βρίθει θεμάτων, πάντα με κέντρο το παιδί-ήρωα αντλεί έμπνευση από την ευρύτερη καθημερινότητα και το κοινωνικό περιβάλλον που πλαισιώνει την παιδική ηλικία, παρουσιάζοντάς τα πολλές φορές ιδανικά και με αίσιο τέλος. Τις τελευταίες δεκαετίες, μετά την μεταπολίτευση, το ενδιαφέρον των θεμάτων της παιδικής λογοτεχνίας έχει στραφεί σε περισσότερο ρεαλιστικά ζητήματα. Η ρεαλιστική λογοτεχνία κερδίζει ολοένα το ενδιαφέρον όχι μόνο των παιδιών αλλά εκπαιδευτικών και γονιών, καθώς μέσα από το περιεχόμενό της και τα ζητήματα που πραγματεύεται, έννοιες όπως η

απώλεια, ο φόβος και ο θυμός, βοηθάει το παιδί να βιώσει ασυνείδητα την ιστορία καθώς τη διαβάζει και να την αντιπαραβάλλει με γεγονότα της δικής του πραγματικότητας (Πατέρα, 2012).

Πέρα από τις δύο κατηγορίες του παιδικού βιβλίου που αναφέραμε παραπάνω, θα μπορούσαμε να εντάξουμε και μία τρίτη, τα κόμικς, με πολλούς μελετητές να μην τα αναγνωρίζουν ως λογοτεχνικό είδος παρόλες τις λογοτεχνικές νόρμες που ακολουθούν (Καραγιάννη, 2018). Ο όρος κόμικς αναφέρεται κυρίως στη μορφή τους, όπως και τα εικονογραφημένα βιβλία παρουσιάζουν την αφήγηση μιας ιστορίας συνδυασμένη με εικόνες. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι πιο απλή, καθημερινή και κωδικοποιημένη, με τους αναγνώστες να καλούνται να αποκωδικοποιήσουν αυτή τη γλώσσα παράλληλα με την εικόνα και πολλές φορές να καλύψουν οι ίδιοι τα γλωσσικά κενά που προκύπτουν λόγω της απουσίας λέξεων έναντι της εικονογράφησης. Τα κόμικς έχουν βρει τη θέση τους τα τελευταία χρόνια στις δημόσιες βιβλιοθήκες με σκοπό την προσέλκυση αναγνωστών και την περαιτέρω γνωριμία τους με τον κόσμο του βιβλίου. Στα ίδια βήματα ακολουθεί και το σχολείο με την ένταξη τους μέσω των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

Το παιδικό βιβλίο, ανεξάρτητα απ' την κατηγορία στην οποία ανήκει, διέπεται από κάποια ιδιαίτερα γνωρίσματα που το χαρακτηρίζουν και το κάνουν να διαφέρει από τα υπόλοιπα αναγνώσματα. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι προσαρμοσμένη στο γλωσσικό επίπεδο του παιδιού, με στόχο να γίνεται κατανοητή από την ηλικιακή ομάδα στην οποία απευθύνεται. Έτσι και ο λόγος είναι συνήθως απλός, παραστατικός με μικροπερίοδες προτάσεις και κατανοητά εκφραστικά μέσα. Το περιεχόμενο του δεν μπορεί να ξεφεύγει από την ίδια λογική της απλότητας, ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της ηλικίας του παιδιού ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις προσλαμβάνουσες που έχει, εφάμιλλα του γνωσιολογικού τους πλούτου και της βαθμίδας της πνευματικής τους ανάπτυξης. Η επιλογή και προσέγγιση των θεμάτων γίνεται με προσοχή, οι συγκλονιστικές συγκινήσεις λείπουν, διότι πολλές φορές προκαλούν έντονα αρνητικά συναισθήματα όπως ο φόβος και η ανασφάλεια, όμως όλα τα θέματα παρουσιάζονται με ήπιο τρόπο ως αναπόφευκτα στοιχεία της ζωής.

Οι κοινωνικές αξίες που προβάλλονται είναι θεμέλιος λίθος στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη διάπλαση του χαρακτήρα του παιδιού. Έννοιες όπως αυτή της συνεργασίας, της ισότητας, της αγωνιστικότητας αίρουν κάθε εγωκεντρισμό της

νηπιακής ηλικίας, προβάλλοντας αξίες που επηρεάζουν ουσιαστικά το παιδί και την κοινωνική του συμπεριφορά.

Επιπλέον, είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες του παιδιού για κίνηση και χαρά, ώστε να μην κουράσει το παιδί και αποστραφεί από την αναγνωστική δραστηριότητα, προσφέροντας του διασκέδαση και ψυχαγωγία μέσα από την ρυθμικότητα των στίχων και το ευτυχές τέλος. Συμβάλλει παράλληλα στην αισθητική καλλιέργεια του αναγνώστη πρώτα απ' όλα με το ίδιο το βιβλίο ως αντικείμενο μέσω της αφής, των εικόνων και των χρωμάτων και έπειτα με την καλλιέργεια ευγενικών συναισθημάτων και τη δημιουργία παρορμήσεων για ανώτερες πράξεις (Παρρά, 2002).

Ως πηγή ανάγνωσης, συντελεί στην ανάπτυξη του λόγου και της γραφής των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η ανάγνωση είναι μία συνεχώς αναπτυσσόμενη δεξιότητα που βελτιώνεται με την εξάσκηση και είναι το κύριο στοιχείο της φιλιαναγνωσίας. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας βρίσκονται στο στάδιο της προανάγνωσης κερδίζοντας πολύτιμες γνώσεις για τη γραπτή γλώσσα. Τα αναγνωστικά κίνητρα που θα τους προσφέρουμε είτε ως γονείς είτε ως εκπαιδευτικοί είναι θεμέλιος λίθος για τη δημιουργία φιλιαναγνωστών.

1.4.1 Ηλεκτρονικό Βιβλίο και ΤΠΕ

Διανύοντας τη δεύτερη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, τον αιώνα της Ψηφιακής Επανάστασης και της Εποχής της Πληροφορίας, όπου η εξέλιξη της τεχνολογίας και η μετάδοση της γνώσης αναπτύσσονται με γοργούς ρυθμούς, επιφέροντας αλλαγές σε όλους τους τομείς της ζωής. Αλλαγές στις οποίες δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστος ο άνθρωπος σαν οντότητα καθώς έχουν γίνει αναπόσπαστο κομμάτι σε όλες τις δραστηριότητες της καθημερινότητας του.

Η Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) αναφέρεται κυρίως σε εφαρμογές λογισμικού με τη χρήση Ηλεκτρονικών Υπολογιστών (Η/Υ) για σκοπούς επικοινωνίας και πληροφόρησης. Η χρήση των ΤΠΕ αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής του σύγχρονου ανθρώπου, γι' αυτό και θεωρείται επιτακτική ανάγκη η ένταξη της σε όλες τις πτυχές της ζωής του, πόσο ακόμα στο κομμάτι της εκπαίδευσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιλήφθηκε την σπουδαιότητα και τον Αύγουστο του 2009 έδωσε σαφή οδηγία: *«...καλεί τις χώρες της ΕΕ και τον κλάδο να προωθήσουν την γνώση της χρήσης των μέσων επικοινωνίας σε ολόκληρη την Ευρώπη με δραστηριότητες που θα διευκολύνουν το κοινό*

να προσεγγίζει, να κατανοεί και να αξιολογεί κριτικά όλα τα μέσα επικοινωνίας στα οποία είναι εκτεθειμένο, όπως τηλεόραση, κινηματογραφικές ταινίες, ραδιόφωνο, μουσική, έντυπα μέσα επικοινωνίας, το διαδίκτυο και οι ψηφιακές τεχνολογίες επικοινωνιών».

Οι εφαρμογές των ΤΠΕ είναι πληθώρες στο κομμάτι της εκπαίδευσης, σε συνδυασμό με οποιοδήποτε υπολογιστικό σύστημα προσφέρουν εκπαιδευτικά εργαλεία για χρήση από όλες τις ηλικίες, που μπορούν τόσο να διαφοροποιήσουν μία διδασκαλία όσο και να εμπνεύσουν το αίσθημα της φιλιαναγνωσίας.

Η εξέλιξη της τεχνολογίας ήρθε να επηρεάσει την παρουσία του βιβλίου, όπως το γνωρίζουμε στην έντυπη μορφή του και τον 20^ο αιώνα να κάνει την εμφάνισή του το πρώτο ηλεκτρονικό βιβλίο του προγράμματος Gutenberg το 1971. Τον 21^ο αιώνα, συνυπάρχουν το βιβλίο στην έντυπη μορφή του, με το ηλεκτρονικό (e-book), με το δεύτερο να κερδίζει συνεχώς έδαφος στο μερίδιο της αγοράς, τα e-books προωθούνται συνεχώς όχι μόνο απ' τους εκδοτικούς οίκους αλλά και απ' τους ίδιους τους συγγραφείς (Γρατσία, 2017). Η τεχνολογία θα πίστευε κανείς ότι θα είχε αρνητική επίδραση στο βιβλίο, περιορίζεται όμως μόνο στον παραδοσιακό τρόπο έκδοσής του (Παπαδάτος, 2009). Το έντυπο βιβλίο διατηρεί μια σταθερή θέση ανάμεσα στις πωλήσεις, με ιδιαίτερα τους νεαρούς αναγνώστες να δείχνουν μια αυξανόμενη προτίμηση για την ανάγνωση έντυπων βιβλίων (Cain, 2017).

Παρόλα αυτά, θα περιμέναμε το ποσοστό ανάγνωσης των e-books να είναι σημαντικά μεγαλύτερο, δικαιολογώντας το χαμηλό ποσοστό αναγνωσιμότητας βιβλίων από τους Έλληνες με βάση τα στατιστικά στοιχεία που παρουσιάστηκαν νωρίτερα, λόγω της γενικότερης προτίμησής τους στις νέες τεχνολογίες. Στο πλαίσιο της έρευνας People of Greece που διεξήχθη από την εταιρεία κοινωνικής και εμπορικής έρευνας qed market research σε συνεργασία με την εφημερίδα «Το Βήμα», έχοντας ως θέμα τις αναγνωστικές συνήθειες των Ελλήνων, παρατηρείται ότι 1 στους 2 Έλληνες και 2 στους 3 αναγνώστες γνωρίζουν την ύπαρξη των e-books και πως μόνο το 5% των ερωτηθέντων Ελλήνων έχει διαβάσει κάποιο e-book τον τελευταίο χρόνο (Κουζέλη, 2019).

Τα ηλεκτρονικά μέσα κατέχουν σημαντική θέση στη ζωή των παιδιών. Από πολύ μικρή ηλικία έρχονται σε επαφή με διάφορες ηλεκτρονικές συσκευές τηλεόραση, κινητά, τάμπλετς αφού βρίσκονται στο περιβάλλον τους και χρησιμοποιούνται κατά κόρον από τους ενήλικες. Η σωστή αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ψηφιακών συσκευών μπορεί

να επιφέρει σημαντικά παιδαγωγικά οφέλη στους μικρούς αναγνώστες. Τα ηλεκτρονικά μέσα συνδυάζουν τον παραδοσιακό τρόπο ανάγνωσης με νέα σύγχρονα στοιχεία, αφήνοντας τα παιδιά να γνωρίσουν νέα πολυμεσικά περιβάλλοντα, όπου μέσω της διάδρασης ενθαρρύνεται η μεταγνώση (Καραγιάννη, 2018).

Η ανάγνωση μπορεί να γίνει πιο διασκεδαστική, προσελκύοντας το ενδιαφέρον των αναγνωστών, μέσα από τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων. Το ηλεκτρονικό βιβλίο (e-book) μπορεί να προσφέρει πολλαπλά οφέλη στο παιδί, η παρουσία κινούμενων εικόνων και ηχητικών εφέ, ακόμα και η ίδια η χρήση των ηλεκτρονικών συσκευών συντελούν στην ανάπτυξη πολλών ειδών νοημοσύνης (γλωσσική, ρυθμική κ.ά.). Η μάθηση καθίσταται με βιωματικό τρόπο, ευχάριστο, με πλούσιο υλικό που συνεχώς δίνει κίνητρα στο παιδί για περαιτέρω ενασχόληση.

Πέραν από τη χρήση των ηλεκτρονικών βιβλίων στην προσχολική ηλικία, τα ακουστικά βιβλία (audio books) ίσως είναι περισσότερο διαδεδομένα καθώς είναι γνωστά στους ενήλικες από την δική τους παιδική ηλικία. Η ψηφιακή αφήγηση αντιστοιχεί στην μετάφραση του αγγλικού όρου digital storytelling, ενώ στην ελληνική βιβλιογραφία βρίσκουμε και τον όρο ψηφιακή ιστορία. Τα ακουστικά βιβλία πριν μερικές δεκαετίες δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα έντυπο παιδικό βιβλίο συνοδευόμενο από μία κασέτα ή ένα cd-rom που υπήρχε ηχογραφημένο το κείμενο του βιβλίου επενδυμένο με ήχους που περιγράφονταν στο έντυπο κείμενο, όπως για παράδειγμα ο ήχος δυνατού ανέμου, κάνοντας το πιο παραστατικό.

Σήμερα η ψηφιακή αφήγηση έχει εξελιχθεί και οι ψηφιακές ιστορίες παρουσιάζονται πολυμεσικά συνδυάζοντας φωτογραφίες, βίντεο, κινούμενη εικόνα, ήχο, μουσική και κείμενο (Γρατσία, 2017). Τα τελευταία χρόνια έχει εδραιώσει τη θέση της στον τομέα της εκπαίδευσης και προσφέρει πολλά θετικά οφέλη στα μικρά παιδιά. Εμπλουτίζει σε νοητικό, κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο την προσωπικότητα τους ενώ εξελίσσει δεξιότητες όπως η κριτική σκέψη, η λήψη αποφάσεων κ. ά.. Οι ψηφιακές αφηγήσεις μέσω των ιστοριών που είτε έχουν δημιουργηθεί από άλλους και το παιδί είναι απλός παρατηρητής είτε έχει το ίδιο συμμετάσχει στη δημιουργία μιας ιστορίας, καλλιεργούν την συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών και διαμορφώνουν την ατομική και συλλογική τους ταυτότητα μέσα από την προσωπική τους ερμηνεία του κόσμου που αντιλαμβάνονται από την αφήγηση της ιστορίας (Κοταδάκη, 2017).

Υπάρχουν πολλά εργαλεία για τη δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων αρκετά εύκολα στη χρήση τους, ενδεικτικά αναφέρουμε το MovieMaker, το Storybird και το Flicker. Τα τελευταία χρόνια γίνονται δράσεις στη χώρα μας ενσωματώνοντας πρακτικές ΤΠΕ σε διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα. Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ) στάθηκε σημαντικός αρωγός αυτής της πρωτοβουλίας με την δημιουργία και λειτουργία της ιστοσελίδας <http://www.mikrosanagnostis.gr/> που προσφέρεται προς χρήση από γονείς, εκπαιδευτικούς αλλά και από τα ίδια τα παιδιά. Μέσω της ιστοσελίδας μπορούν να επιλέξουν κάποιο απ' τα βιβλία που προτείνει ο ιστότοπος σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει επιλέξει ο χρήστης, να ακούσουν αφηγήσεις ιστοριών από γνωστούς ηθοποιούς, να ενημερωθούν για ένα θέμα που ίσως τους ενδιαφέρει και στη συνέχεια να ολοκληρώσουν δραστηριότητες σχετικά με αυτό (όπως πχ. παζλ), και πολλές άλλες προτάσεις και δραστηριότητες γύρω απ' το βιβλίο.

Ακόμη στην ιστοσελίδα <http://www.philanagnosia.gr/>, η οποία δημιουργήθηκε και αυτή έπειτα από εγχείρημα του ΕΚΕΒΙ, εκπαιδευτικοί και γονείς μπορούν να ενημερωθούν για διάφορα θέματα που αφορούν το ίδιο το βιβλίο, πρακτικές συμβουλές προώθησης της φιλιαναγνωσίας μέσα από άρθρα, καθώς και πολιτιστικές δράσεις ή εκδηλώσεις σχετικές με το βιβλίο που διεξάγονται σε διάφορους χώρους σε όλη την Ελλάδα.

Στο πανελλήνιο συνέδριο με τίτλο «Η Ποιότητα στην Εκπαίδευση, Τάσεις και Προοπτικές» που έλαβε χώρα το Μάιο του 2012 παρουσιάστηκε μία πρωτότυπη προσέγγιση για την ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας μέσω των ιστοτόπων της Google. Συγκεκριμένα δημιουργήθηκε ο ιστότοπος “Ταξίδι στη χώρα του βιβλίου”, με σκοπό να φέρει το μικρό μαθητή με τη λογοτεχνία μέσα από μία ψηφιακή εφαρμογή εύχρηστη, ευχάριστη και διαδραστική (Τομπατζόγλου, 2013).

Όλα τα παραπάνω, δράσεις και πρακτικές συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας στα παιδιά οι οποίες όμως δεν βρίσκουν εφαρμογή μόνο στο εκπαιδευτικό κομμάτι αλλά μπορούν να εφαρμοστούν πολύ εύκολα και στο οικογενειακό περιβάλλον φέρνοντας πιο κοντά τα παιδιά στο βιβλίο με ένα πιο σύγχρονο, διασκεδαστικό τρόπο. Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλύσουμε πώς πρακτικά αυτά τα εργαλεία βρίσκουν τρόπους εφαρμογής στην καθημερινότητα του παιδιού της προσχολικής ηλικίας.

1.5 Παράγοντες που επιδρούν στη σχέση του παιδιού με το βιβλίο

Η σχέση του παιδιού με το βιβλίο επηρεάζεται και διαμορφώνεται από ποικίλους παράγοντες, τους κειμενικούς που έχουν σημείο εκκίνησης το ίδιο το κείμενο, επενεργούν άμεσα στον αναγνώστη με την πρόσκληση σε επικοινωνία και απόλαυση και αναφέρονται κυρίως στη μορφή και το περιεχόμενο των κειμένων, και τους εξωκειμενικούς που επηρεάζουν έμμεσα την αναγνωστική διαδικασία αλλά συνδιαμορφώνουν το κατάλληλο κλίμα και σηματοδοτούν θετικούς τρόπους εμπλοκής του παιδιού με αυτή. Τέτοιοι εξωκειμενικοί παράγοντες είναι: α) η διαμόρφωση της τάξης, β) οι βιβλιοθήκες, γ) η οικογένεια, δ) το κοινωνικό περιβάλλον, ε) ο διδάσκων, ο μικρός αναγνώστης και το κείμενο.

Το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται το παιδί παίζει σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση και διαμόρφωση συμπεριφορών και στάσεων απέναντι στην ανάγνωση. Στην καθημερινότητα του κατακλύζεται από χιλιάδες ερεθίσματα που το βοηθούν να αναπτυχθεί νοητικά και συναισθηματικά και ν' αποκτήσει ενδιαφέρον για τη μάθηση. Παρομοίως, η αλληλεπίδραση του με άτομα που βρίσκονται γύρω του μπορούν αντίστοιχα να επηρεάσουν είτε θετικά είτε αρνητικά την προσπάθεια ανάπτυξης της φιλιαναγνωσίας, με τις θέσεις τους και των όσων προβάλλουν. Έρευνες έχουν δείξει ότι οι συνομήλικοι/φίλοι διαμορφώνουν τις αναγνωστικές συνήθειες των παιδιών και πολλές φορές τις προτιμήσεις τους στην επιλογή ενός βιβλίου, παρατηρώντας τις δραστηριότητές τους εντός και εκτός σχολικού περιβάλλοντος.

Αντιθέτως, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) βρίσκονται στη ζωή του παιδιού από πολύ μικρή ηλικία προβάλλοντας πλήθος πληροφοριών που περνάνε αφιltrάριστα στο παιδί και πολλές φορές λειτουργούν ως πρότυπα συμπεριφορών. Ο μέσος όρος του χρόνου που καταναλώνει ένα παιδί μπροστά στην τηλεόραση έχει την τάση συνεχώς να αυξάνεται (Καραγιάννη, 2018) χωρίς να είναι το μόνο που παίζει ρόλο, αλλά και το τι προγράμματα επιλέγει να παρακολουθεί σε αυτή (Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, 2004) ή άλλες ηλεκτρονικές συσκευές.

Η ύπαρξη βιβλιοθήκης στο σπίτι, στο νηπιαγωγείο, αλλά και σαν χώρος ως υφίσταται, συντελεί στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας και προωθεί τη δημιουργία μιας δυνατής σχέσης του παιδιού με το βιβλίο προσφέροντάς του σημαντικά οφέλη στην πορεία της ανάπτυξής του.

Από τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού, μέσα από την οικογένεια η οποία λειτουργεί ως φορέας άτυπης εκπαίδευσης, θέτονται οι βάσεις της σύνδεσης παιδιού και βιβλίου. Η καλλιέργεια της ανάπτυξης της φιλαναγνωσίας ξεκινάει από την οικογένεια και συνεχίζεται στο σχολείο ως διεκπεραιωτής πλέον της τυπικής εκπαίδευσης (Γρηγορίου, 2017).

Το σχολείο λειτουργεί ως χώρος ανάπτυξης της φιλαναγνωσίας, δίνοντας την ευκαιρία ακόμα και στα παιδιά που δεν έχουν τις ίδιες αναγνωστικές συνήθειες μέσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον, να δημιουργήσουν μία σχέση ανάμεσα σε εκείνα και το βιβλίο. Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες στα πλαίσια φιλαναγνωστικών πρακτικών, η σχολική βιβλιοθήκη και ο δάσκαλος που γίνεται αρωγός αυτών των προσπαθειών με τον καθοδηγητικό του ρόλο, ενθαρρύνουν και εμπυχώνουν το παιδί στη δημιουργία ενός άρρηκτου δεσμού με το βιβλίο ως ανάγνωσμα.

Η οικογένεια, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, είναι εκείνη που θα δώσει στο παιδί τα πρώτα φιλαναγνωστικά ερεθίσματα, λειτουργώντας η ίδια, μέσω των μελών της, ως πρότυπο συμπεριφοράς και προώθησης αναγνωστικών στάσεων. Ο ρόλος που επιτελεί είναι εξέχων και για το λόγο αυτό θα τον αναλύσουμε λεπτομερέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

Σαφώς υπάρχουν και παράγοντες που λειτουργούν ανασταλτικά στην ανάπτυξη και προώθηση της φιλαναγνωσίας. Αναφορικά τα προβλήματα εντοπίζονται κυρίως στην ελλιπή ενημέρωση των γονέων γύρω από τα οφέλη που προσφέρει το βιβλίο, στην έλλειψη χρόνου είτε από πλευράς των ενηλίκων είτε των παιδιών λόγω του φορτωμένου προγράμματος με εξωσχολικές δραστηριότητες, το σχετικά υψηλό κόστος αγοράς βιβλίων και τέλος, στην ελλιπή ενημέρωση ή μη επαρκή κατάρτιση των εκπαιδευτικών για την προσέγγιση του όρου, ειδικότερα στις προσχολικές ηλικίες.

Κεφάλαιο 2. Η συμβολή της οικογένειας στην προώθηση της φιλιανγνωσίας και πρακτικές εφαρμογές

2.1 Ο διττός ρόλος της οικογένειας στην ανάπτυξη του γραμματισμού και της φιλιανγνωσίας

Σε προηγούμενες ενότητες έγινε νύξη για την επίδραση που έχει η οικογένεια ως παράγοντας στην ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού των παιδιών και της σχέσης που δημιουργούν με το βιβλίο, καλλιεργώντας έτσι, τη φιλιανγνωσία. Δύο έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους καθώς για την προώθηση της φιλιανγνωσίας απαιτούνται οι βασικές δεξιότητες γραμματισμού. Οι τεχνικές που ακολουθούνται από το οικογενειακό περιβάλλον γίνονται οι πρόποδες της εξέλιξης φιλιανγνωστικών πρακτικών.

Το παιδί από την γέννηση μέχρι και την ενηλικίωσή του αναπτύσσεται και εξελίσσεται μέσα σ' ένα πλαίσιο διάφορων συστημάτων που το επηρεάζουν σε διαφορετικό βαθμό το καθένα (Φραγκιαδάκη, 2012). Η οικογένεια είναι ο πρώτος και κύριος παράγοντας που είναι υπεύθυνος για την διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του παιδιού, καθώς και της σχέσης που θα δημιουργήσει με όλα τα συστήματα, της οικογένειας, του σχολείου, του κοινωνικού περιβάλλοντος και των σχέσεων που αναπτύσσονται μέσα σε αυτά.

Η έννοια της οικογένειας είναι δύσκολο να προσδιοριστεί με έναν σαφή ορισμό καθώς έχει υποστεί διάφορες αλλαγές στο πέρασμα των χρόνων, αντανακλώνοντας τα διάφορα πολιτιστικά στοιχεία της κάθε εποχής. Ετυμολογικά ο όρος προέρχεται από τη σύνθεση των λέξεων *οίκος* και *γένος*, δηλαδή η γενιά που κατοικεί στο ίδιο σπίτι δίνοντας μία ευρύτερη έννοια ορισμού. Σύμφωνα με την κοινωνιολογική θεωρία οικογένεια λαμβάνεται το σύνολο των ρόλων των μελών της ως μία ενότητα η οποία αποτελείται από δύο ενήλικες που έχουν συζευχθεί και τα παιδιά αυτών και ζουν στον ίδιο χώρο (Φραγκιαδάκη, 2012). Οι διαφορές των μελετητών πάνω στον ορισμό έγκειται στο τρόπο που προσεγγίζουν την έννοια της οικογένειας με βάση τη μορφή, τις λειτουργίες της και πώς αυτή τοποθετείται σε σχέση με το κοινωνικό περιβάλλον.

Η ελληνική οικογένεια ακολουθώντας τις παραδοσιακές νόρμες και τους θεσμούς της κοινωνίας παρουσίαζε μία πιο συμβατική μορφή, τα τελευταία χρόνια βρίσκεται απαλλαγμένη από αυτούς τους περιορισμούς. Οικογένεια σήμερα θα μπορούσε να οριστεί ως δύο τουλάχιστον ενήλικα άτομα όχι αποκλειστικά διαφορετικού φύλου και όχι

απαραίτητα συζευγμένα με τον θεσμό του γάμου, καθώς και τα παιδιά αυτών που διαμένουν στον ίδιο χώρο.

Ο θεσμός της οικογένειας στη σημερινή εποχή ξεφεύγει από τα στενά όρια των τύπων, συναντάται σε πολλές μορφές, ακολουθώντας όμως στην πλειοψηφία του τη συμβατική μορφή των συζύγων – γονιών και τα παιδιά αυτών. Οι λειτουργίες που πραγματοποιεί έχουν σκοπό την συναισθηματική και οικονομική στήριξη των μελών της, η ίδια και ο τρόπος που επιλέγει να ζει αποτελεί την ρίζα στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του ατόμου, και επηρεάζει την ανάπτυξη του παιδιού σε φυσικό και ψυχολογικό επίπεδο.

Ο ρόλος που διαδραματίζει είναι πολυσχιδής, πολλοί ψυχολόγοι και παιδαγωγοί θεωρούν πως η παιδική ηλικία και τα βιώματα αυτής είναι εκείνα που καθορίζουν την προσωπικότητα και το χαρακτήρα του ατόμου ως ενήλικα. Από τη βρεφική ακόμα ηλικία, η φροντίδα και η προσοχή που θα λάβει το βρέφος συντελούν στην ανάπτυξή του. Οι γονείς σε κάθε περίοδο της ζωής του παιδιού τους λειτουργούν με σκοπό την εξέλιξή του και την ανάπτυξη δεξιοτήτων του εαυτού· έχοντας ως κύριο στόχο την ανεξαρτητοποίηση του και τη δημιουργία μίας δυνατής ταυτότητας αξιοποιώντας όσες περισσότερες δεξιότητες κατέκτησε δρώντας άμεσα και ενεργά σε όλη την παιδική του ηλικία, όντας η βάση όλων, και μετέπειτα υποστηρικτικά.

Η θετική στάση απέναντι σε όλες τις δεξιότητες και εμπειρίες γραμματισμού που θα αποκτήσει το παιδί μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, βιβλιογραφικά περιγράφεται με τον όρο του οικογενειακού αλφαριθμητισμού (*family literacy*). Ο ορισμός αναφέρεται κυρίως στους τρόπους με τους οποίους οι γονείς και τα μεγαλύτερα αδέρφια γίνονται αρωγοί σε μία προσπάθεια, η οποία πραγματοποιείται φυσικά και αβίαστα μέσα από καθημερινές δραστηριότητες για την ανάδυση του γραμματισμού (Morrow, Tracey, & Maxwell, 1995). Τρόποι όπως η αφήγηση ιστοριών, η συχνή ανάγνωση βιβλίων μαζί με το παιδί, η διάθεση πλούσιου υλικού ανάγνωσης, οι επισκέψεις σε χώρους που θα τους προσφέρουν ερεθίσματα κ.ά. ενισχύουν τον γραμματισμό (Γώτη, 2010), ενώ ταυτόχρονα του καλλιεργούν το αίσθημα της φιλιανγνωσίας.

Ο οικογενειακός αλφαριθμητισμός προσδιορίζεται από διάφορες μεταβλητές/παραμέτρους που σχετίζονται με το μορφωτικό, κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο, τον τόπο διαμονής (δομικοί παράγοντες), τις αναγνωστικές συνήθειες των γονέων, το οικογενειακό περιβάλλον γραμματισμού, τη συμμετοχή των παιδιών σε δραστηριότητες μάθησης,

επισκέψεις σε βιβλιοθήκες (λειτουργικοί παράγοντες) (Γώτη, 2010). Στις αρχές της δεκαετίας του 80, άρχισε να δίνεται περισσότερη βαρύτητα στην επιρροή των λειτουργικών χαρακτηριστικών της οικογένειας, άποψη που επικρατεί μέχρι σήμερα, μιας και οι πρακτικές που εφαρμόζουν οι γονείς για την ανάπτυξη γραμματισμού έχει μεγαλύτερη επίδραση στα παιδιά και στην μετέπειτα μαθησιακή τους πορεία (Γεωργίου, 1993).

Το οικογενειακό περιβάλλον που διαμορφώνεται συντελείται από δομικούς παράγοντες που καθορίζουν την προσωπικότητα και το πολιτιστικό επίπεδο ενός ατόμου. Αποτελέσματα ερευνών που υπάρχουν σε διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία παρουσιάζουν τη συσχέτιση του μορφωτικού επιπέδου των γονιών με τις αναγνωστικές επιδόσεις των παιδιών. Η μόρφωση των γονέων σε έρευνες που έχουν γίνει στην Ευρώπη έχει σημαντική επίδραση στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού τόσο σε επίπεδο γραμματισμού και ανάπτυξη φωνημικής ενημερότητας (Παντελιάδου, Μπότσας, & Σιδερίδης, 2000), όσο και στην εκπαίδευση.

Αντιστοίχως, οι ίδιες μεταβλητές που φαίνεται να σχετίζονται με το γραμματισμό επηρεάζουν και την φιλιαναγνωσία. Η επαφή που έχει το παιδί με το παιδικό βιβλίο και οι μετέπειτα σχολικές του επιδόσεις άπτονται αυτών των μεταβλητών, όπως και από τη συμμετοχή των γονιών στην εκπαιδευτική διαδικασία μέσω διαφόρων πρακτικών και στάσεων (Μαλαφάντης, 2005). Οι γονείς προσανατολίζουν το παιδί στην δική τους σχέση με το βιβλίο και το διάβασμα. Πολλές φορές η ισχυρή σχέση των ενηλίκων με το βιβλίο φαίνεται να επηρεάζει έμμεσα και τους νεότερους, περίπου 2 στους 10 Έλληνες αγόρασαν τον τελευταίο χρόνο κάποιο βιβλίο για παιδιά και εφήβους έως 15 ετών, ενώ από αυτούς οι μισοί αγόρασαν 1 έως 3 βιβλία (Κουζέλη, 2019). Οι επιλογές και οι συνήθειες των ενηλίκων φαίνονται να γίνονται τροχοπέδη στην καλλιέργεια μιας άρρηκτης σχέσης του παιδιού με το βιβλίο και στην ανάπτυξη φιλιαναγνωστικών πρακτικών.

Έρευνες έχουν δείξει ότι η μόρφωση της μητέρας παίζει σημαντικό ρόλο, μιας και λειτουργεί ως κύριο πρότυπο για τα παιδιά, ενώ μετά ακολουθεί ο πατέρας. Μητέρες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο δημιουργούν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων γραμματισμού (Παντελιάδου, Μπότσας, & Σιδερίδης, 2000), αναγνωστικών στάσεων και προωθούν την καλλιέργεια αναγνωστικού ενδιαφέροντος στα παιδιά. Η μεταβίβαση της κουλτούρας μέσω πολιτιστικών δραστηριοτήτων σχετίζεται με τη μεταβλητή του κοινωνικο-οικονομικού υπόβαθρου της οικογένειας. Η κοινωνική τάξη φαίνεται να επηρεάζει το περιβάλλον

μάθησης και γνώσης σε συνάρτηση με το εισόδημα, ενώ φαίνεται να έχει αντίκτυπο και στις μετέπειτα σχολικές επιδόσεις του παιδιού (Γεωργίου, 1993).

Εντούτοις, οι λειτουργικές μεταβλητές φαίνεται να είναι εκείνες που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην φιλιαναγνωσία. Οι πρακτικές και οι δραστηριότητες που ακολουθούν οι γονείς συμβάλλουν σε μεγαλύτερο βαθμό στην ανάπτυξη μιας δυνατής σχέσης του παιδιού με το βιβλίο.

2.1.1 Η επίδραση της συνεργατικής σχέσης γονέων – σχολείου

Η συνεργατική σχέση ανάμεσα στο οικογενειακό και το εκπαιδευτικό περιβάλλον του παιδιού είναι πολύ σημαντική διότι μπορεί να λειτουργήσει προς όφελος και των δύο πλευρών. Η ελλιπής ενημέρωση των γονέων, που δρα ως ανασταλτικός παράγοντας για την φιλιαναγνωσία και τα οφέλη που προσφέρει, μπορεί να καλυφθεί με τη συνδρομή των εκπαιδευτικών για την πληροφόρησή τους με βάση τη προθυμία και τον χρόνο που έχουν να διαθέσουν σε διάφορες πρακτικές και δραστηριότητες που μπορούν να εφαρμόσουν στο οικογενειακό περιβάλλον ενισχύοντας τη φιλιαναγνωσία των μικρών παιδιών. Ακόμα, οι γονείς με τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στην τάξη ή το χώρο του σχολείου και αφορούν το βιβλίο δύναται να δημιουργήσουν νέες στάσεις απέναντι στο βιβλίο (Παπαδάτος, 2009).

Οι εκπαιδευτικοί από την άλλη πλευρά, γνωρίζοντας την έκταση των αναγνωστικών συνηθειών που λαμβάνουν δράση στο σπίτι μπορούν να πραγματοποιήσουν περισσότερες στοχευμένες δραστηριότητες γύρω από το βιβλίο μέσα στην τάξη, κεντρίζοντας το ενδιαφέρον των παιδιών και δημιουργώντας εν δυνάμει μελλοντικούς αναγνώστες.

2.2 Φιλιαναγνωστικές πρακτικές και δραστηριότητες στο οικογενειακό περιβάλλον – από τη βρεφική μέχρι και την προσχολική ηλικία

Έχοντας συζητήσει τα οφέλη που προσφέρει το διάβασμα στα παιδιά, στην ενότητα αυτή θα παραθέσουμε μερικές πρακτικές χωρισμένες ανάλογα με την ηλικία του παιδιού, όπως αυτές προτείνονται από διάφορους παιδαγωγούς και μπορούν να εφαρμοστούν στο οικογενειακό περιβάλλον από όλα τα μέλη του.

Η μεγαλύτερη ανάπτυξη του εγκεφάλου συμβαίνει κατά τη διάρκεια των τριών πρώτων χρόνων της ζωής του παιδιού. Ο ήχος της φωνής των γονιών και ιδιαίτερα της

μητέρας δημιουργεί ερεθίσματα σημαντικά για την ανάπτυξη του. Μιλώντας, τραγουδώντας ή διαβάζοντας του ιστορίες το βοηθάει να εξοικειωθεί και να μάθει ήχους, λέξεις και να αναπτύξει πιο γρήγορα τη γλώσσα και την περιέργεια για τον κόσμο γύρω του. Πιο συγκεκριμένα:

Για τις ηλικίες 0-2 ετών (βρεφική ηλικία)

- Δημιουργήστε μία ρουτίνα διαβάσματος, μπορείτε να τη συνδυάσετε με κάποια συγκεκριμένη ώρα, π.χ. πριν την ώρα του ύπνου
- Αγκαλιάστε το παιδί, διαβάστε του αργά και αφήστε το να παρατηρήσει τα χρώματα και τις εικόνες του βιβλίου. Ο τόνος της φωνής παίζει σημαντικό ρόλο στην κατανόηση εναλλαγών του προφορικού λόγου.
- Δώστε σημασία στην επιλογή των βιβλίων έχοντας ως κριτήριο όχι μόνο την ηλικία του αλλά ό,τι του τραβάει την προσοχή.
- Φτιάξτε μια γωνιά προσωπικής του βιβλιοθήκης. Η μέθοδος Μοντεσσόρι προτείνει τα αντικείμενα που προορίζονται για το παιδί να είναι σε ύψος που μπορεί να τα πάρει μόνο του. Έτσι, προωθείται η σχέση του παιδιού με το βιβλίο επιλέγοντας το από μόνο του ως πηγή ενασχόλησης.
- Επισκεφτείτε παιδικές βιβλιοθήκες και βιβλιοπωλεία. Δεν υπάρχει κατάλληλη ηλικία για να γνωρίσει το παιδί τον κόσμο του βιβλίου, καθιερώστε μια οικογενειακή έξοδο συνδυάζοντας το με τη βόλτα του παιδιού.

Για τις ηλικίες 3-4 ετών (παιδική ηλικία)

- Ζητήστε από το παιδί να επιλέξει εκείνο το βιβλίο που θέλει να διαβάσετε.
- Καθώς διαβάζετε ρωτήστε το να σας περιγράψει τι βλέπει στις εικόνες και ίσως να φτιάξετε μια καινούργια ιστορία.
- Επιτρέψτε στο παιδί να διαδράσει με το βιβλίο. Να περάσει σελίδες, να “διαβάσει” μόνο του την ιστορία, ακόμα και να το μουτζουρώσει.
- Τα βιβλία με ήχους προτείνονται σε αυτές τις ηλικίες. Μιμηθείτε τους ήχους των ζώων για παράδειγμα ή ζωγραφίστε μαζί με το παιδί κάτι από το βιβλίο που του άρεσε.
- Στην ηλικία αυτή μπορείτε να εισάγετε τη χρήση ψηφιακών εργαλείων με την δική σας πάντα επίβλεψη και καθοδήγηση, αξιοποιώντας τις δυνατότητες τους και συνδυάζοντας τες με κάποια εκπαιδευτική δραστηριότητα.

- Μην παραλείπετε την ανάγκη για κίνηση του παιδιού. Δραματοποιήστε μία ιστορία ή επινοήστε άλλες δραστηριότητες, κάνοντας την ανάγνωση πιο ευχάριστη.

Για τις ηλικίες 5-6 ετών (προσχολική ηλικία)

- Δώστε χρόνο στο παιδί να επεξεργαστεί το βιβλίο και κάντε του ερωτήσεις που αφορούν το βιβλίο. Π.χ. *Για τι πιστεύεις ότι μιλάει το βιβλίο;*
- Αφήστε το παιδί να επιλέξει μόνο του το βιβλίο που προτιμάει. Δεν χρειάζεται να σας απασχολεί το επίπεδο δυσκολίας του βιβλίου, διαβάστε ένα μέρος αυτού ή συζητήστε το περιεχόμενό του.
- Μετά το τέλος της ανάγνωσης κάθε ιστορίας συζητήστε μαζί του για τα συναισθήματα που προκάλεσε τόσο σε εσάς όσο και στο ίδιο.

Δεν χρειάζεται να αφιερώσετε πάνω από μισή ώρα την ημέρα για να διαβάζετε μαζί με το παιδί σας. Άλλωστε σκοπός δεν είναι να το κουράσετε ή να το πιέσετε έχοντας αρνητικά αποτελέσματα, αλλά να λάβει το διάβασμα ως ευχάριστη διαδικασία και ποιοτικού χρόνου που περνάτε μαζί του.

Όλες οι προαναφερόμενες πρακτικές εντάσσονται σε εκείνο το ηλικιακό πλαίσιο που θεωρείται ιδανικότερο για την έναρξη της εφαρμογής τους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μεγαλώνοντας το παιδί, περνώντας στο επόμενο ηλικιακό στάδιο παύουν και να εφαρμόζονται αλλά αποτελούν συνέχεια των νέων.

Όσο και να μεγαλώνει ένα παιδί ποτέ δεν θα πάψει να έχει την ανάγκη να μοιραστεί μία ιστορία με τα αγαπημένα του πρόσωπα. Άλλωστε η καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας είναι μια από κοινού προσπάθεια όπου με τη συμβολή των γονέων, δίνοντας πρώτα οι ίδιοι το παράδειγμα, αναπτύσσεται στα παιδιά η έφεση προς την ανάγνωση και η αγάπη τους για το διάβασμα.

Μεθοδολογία: Ερευνητικό Μέρος

Κεφάλαιο 3. Μεθοδολογία της έρευνας

3.1 Πλαίσιο έρευνας

Η διπλωματική εργασία και μελέτη εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων» του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, όπου και θα προσπαθήσει να προσδιορίσει και να διακρίνει όλους τους παράγοντες που συντελούν στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον.

3.2 Σκοπός, στόχοι και υποθέσεις

Κύριος σκοπός της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι να εξετάσει κατά πόσο η φιλιαναγνωσία καλλιεργείται μέσα στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια. Σε δεύτερη ανάλυση επιδιώκεται να προσδιοριστούν όλοι εκείνοι οι παράγοντες του οικογενειακού περιβάλλοντος που επιδρούν στην ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας των παιδιών από πολύ μικρή ηλικία.

Επιμέρους στόχοι είναι:

- Να διερευνηθεί η σχέση των οικογενειακών δομικών μεταβλητών (φύλο, ηλικία, τόπος διαμονής, μορφωτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο) με την ανάπτυξη φιλιαναγνωσίας στα παιδιά.
- Να ανιχνευθεί αν τα λειτουργικά στοιχεία (πολιτισμικά και αναγνωστικά χαρακτηριστικά) της οικογένειας επηρεάζονται από τα δομικά της.
- Να διαπιστωθεί εάν τα ενδιαφέροντα και οι συνήθειες των ενηλίκων επηρεάζουν τις αναγνωστικές συνήθειες των παιδιών.
- Να ερευνηθεί η στάση των ενηλίκων απέναντι στην καλλιέργεια φιλιαναγνωσίας στα παιδιά.
- Να μελετηθούν οι αναγνωστικές πρακτικές και δραστηριότητες που εφαρμόζουν οι ενήλικες στα παιδιά και να διατυπωθούν προτάσεις που θα συμβάλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη του αναγνωστικού ενδιαφέροντος των παιδιών.

Με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και τη δομή της έρευνας προέκυψαν οι εξής υποθέσεις:

- A. Η καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας στα παιδιά πηγάζει από τις πρακτικές του οικογενειακού αλφαριθμητισμού.

- Β. Τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της οικογένειας παίζουν σημαντικότερο ρόλο από εκείνα των δομικών και έχουν μεγαλύτερη σχέση με την προώθηση φιλιαναγνωστικών στάσεων των παιδιών.
- Γ. Οι φιλιαναγνωστικές πρακτικές που εφαρμόζονται στο οικογενειακό περιβάλλον σχετίζονται με παραδοσιακές δραστηριότητες.

3.3 Ερευνητική μέθοδος και δείγμα μελέτης

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της έρευνας είναι η ποσοτική με τυχαία δειγματοληψία. Ο πληθυσμός μελέτης είναι οι γονείς, και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον (παππούδες, γιαγιάδες, μεγαλύτερα αδέρφια κ.ά.), παιδιών που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες των 0 – 6 ετών.

Επεκτείναμε το εύρος του δείγματος απευθυνόμενοι σε όσους εμπλέκονται στην φροντίδα και συμβάλλουν έμμεσα στην ανάπτυξη του παιδιού, λόγω του ότι πολύ συχνά συμβαίνει να εργάζονται και οι δύο γονείς μην μπορώντας, εκ των συνθηκών, να έχουν την αποκλειστική ανατροφή του παιδιού.

Το δείγμα μελέτης συγκροτήθηκε από 823 Έλληνες γηγενής και ετερόχθονες γονείς, οι οποίοι έχουν τουλάχιστον ένα παιδί. Αποκλείσαμε τις εκ παραδρομής απαντήσεις όσων δεν ήταν γονείς, στην αντίστοιχη ερώτηση (*Πόσα παιδιά έχετε;*), με την επιλογή «*καθένα*» που οδηγούσε σε αυτόματη έξοδο από την έρευνα. Για τα μέλη του ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος (31 άτομα) που συμμετείχαν υπήρχε σαφή οδηγία για την περαιτέρω συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Η έρευνα έλαβε χώρα τον Απρίλιο του 2020 και ολοκληρώθηκε στο τέλος του ίδιου μήνα. Το ερευνητικό μέσο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Καταχωρήθηκαν 854 ερωτηματολόγια στο σύνολό τους, από τα οποία τα 23 κρίθηκαν άκυρα.

3.4 Εργαλείο συλλογής δεδομένων και δομή

Ως μέσο συλλογής των δεδομένων της ερευνητικής μελέτης επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο, καθώς αποτελεί ένα εύχρηστο εργαλείο και αρκετά διαδεδομένο στην διεξαγωγή ερευνών.

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε μέσω της εφαρμογής *Google Drive* με την υπηρεσία του *Google Forms* που παρέχεται δωρεάν και δίνεται η δυνατότητα κατασκευής ενός

διαδικτυακού (online) ερωτηματολογίου, το οποίο μπορεί να «διανεμηθεί» άμεσα μέσω διαφόρων επιλογών, έχοντας τη ευχέρεια της απευθείας προβολής των απαντήσεων και της συλλογής δεδομένων. Η διαμόρφωση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου στηρίχτηκε στις πηγές που δομούν το θεωρητικό μέρος της παρούσας διπλωματικής και τους στόχους που αναφέρθηκαν νωρίτερα.

Οι ερωτήσεις που διατυπώθηκαν προσπαθήσαμε να είναι σαφείς, σύντομες και να αντιστοιχούν στις προς ανάλυση μεταβλητές. Ο τύπος των ερωτήσεων στην πλειοψηφία τους είναι κλειστού τύπου, κυρίως με πολλαπλής επιλογής ερωτήσεις και αρκετές διχοτομικές και ιεράρχησης. Παράλληλα δώσαμε και την επιλογή ανοικτού τύπου ερωτήσεων όπου θεωρήσαμε ότι ήταν αδύνατο να προβλεφθούν όλες οι απαντήσεις.

Τέλος, υπήρξε μία ξεκάθαρη ερώτηση ανοικτού τύπου «*Αναφέρατε μια τέτοια δραστηριότητα*» (ερώτηση 28), ώστε να εκφραστούν οι προσωπικές απόψεις των ερωτηθέντων σύμφωνα με τις φιλιαναγνωστικές δραστηριότητες που εφαρμόζουν, ενώ παράλληλα ελέγχουμε την κατανόηση και την εγκυρότητα των ερωτήσεων 24 – 27, επαληθεύοντας ότι δεν απαντήθηκαν τυχαία.

Πιο συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 30 ερωτήσεις, 29 κλειστού τύπου και 1 ανοικτού. Οι ερωτήσεις που ήταν υποχρεωτικές προς απάντηση ήταν επισημασμένες με αστερίσκο (*). Ο χρόνος συμπλήρωσής του υπολογίσθηκε περίπου στα δεκαπέντε λεπτά και αποτελείται από 4 θεματικές ενότητες. Στην αρχή δόθηκε μια σύντομη περιγραφή για το πλαίσιο της έρευνας και τη διασφάλιση της ανωνυμίας των ερωτηθέντων, προτρέποντάς τους να απαντήσουν με ευθύτητα.

Η πρώτη ενότητα (ερωτήσεις 1 – 7) προσδιορίζει το προφίλ των ερωτηθέντων και αποτελεί τις ανεξάρτητες μεταβλητές του ερωτηματολογίου. Ερωτήσεις που έχουν σχέση με το φύλο, την ηλικία, τον τόπο διαμονής και το μορφωτικό επίπεδο, το οποίο συνθέτει σε ένα γενικό πλαίσιο το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, θεωρήθηκαν αναγκαίες καθώς συνιστούν δομικές μεταβλητές όπου μέσα από το θεωρητικό πλαίσιο φαίνεται να σχετίζονται άμεσα με τις αναγνωστικές συνήθειες τόσο των ίδιων όσο και με την προώθηση της φιλιαναγνωσίας στα παιδιά. Ακόμα, την ενότητα συμπληρώνουν 3 ερωτήσεις που έχουν να κάνουν με την σχέση ταυτότητας-ιδιότητας των ερωτηθέντων με το παιδί, τον συνολικό αριθμό των τέκνων και την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν. Στις ερωτήσεις αυτές υπάρχει περιγραφή του ζητούμενου προς αποφυγή λάθους.

Η δεύτερη ενότητα (ερωτήσεις 8 – 12) στοχεύει στις αναγνωστικές συνήθειες των ενηλίκων και τα ενδιαφέροντά τους στον ελεύθερο χρόνο τους, κάνοντας και μία νύξη για τη σχέση τους με την τεχνολογία (ερωτήσεις 11, 12). Τα λειτουργικά χαρακτηριστικά των μεγαλύτερων μελών της οικογένειας με βάση τις παραπάνω αναφερθείσες ερευνητικές υποθέσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερη συσχέτιση με τη φιλιαναγνωσία των παιδιών.

Στην τρίτη ενότητα (ερωτήσεις 13 – 22) παρατίθενται αντίστοιχου περιεχομένου ερωτήσεις με τη δεύτερη, που αφορούν τις προτιμήσεις δημιουργικής απασχόλησης των παιδιών και την ενίσχυση της φιλιαναγνωσίας μέσω της επαφής του παιδιού με το βιβλίο.

Η τέταρτη και τελευταία ενότητα του ερωτηματολογίου (ερωτήσεις 23 – 30) αφορά τις αναγνωστικές πρακτικές και δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, ενώ με τις δύο τελευταίες ερωτήσεις (29 και 30) αναφερόμαστε κυρίως στα παιδιά προσχολικής αγωγής καθώς είναι το σημείο που ξεκινάει να εμπλέκεται και το εκπαιδευτικό σύστημα στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας και υπάρχει ενημέρωση των γονέων για τους ίδιους και τις πρακτικές που μπορούν να ακολουθήσουν στο σπίτι, όπως και για διάφορα προγράμματα και δράσεις που λαμβάνουν χώρα εντός και εκτός του σχολείου.

3.5 Στάδια ερευνητικής εργασίας

Η ερευνητική εργασία πραγματοποιήθηκε σε τρία στάδια. Στο πρώτο στάδιο έγινε η καταγραφή των ερωτήσεων και η στάθμισή τους με βάση το σκοπό και τους επιμέρους στόχους όπως αυτοί διατυπώθηκαν στην ενότητα 3.2. Έπειτα από τη σχετική συνεννόηση με την επιβλέπουσα καθηγήτρια, για τον έλεγχο και την έγκριση των ερωτήσεων προχωρήσαμε στις απαραίτητες διορθώσεις και την κατασκευή του ερωτηματολογίου.

Στο δεύτερο στάδιο πραγματοποιήθηκε η δημιουργία του ερωτηματολογίου με τη βοήθεια του εργαλείου *Google Forms*, τέθηκαν όλες οι παράμετροι που ήταν απαραίτητες για την δημοσίευσή του και διαμοιράστηκε με τη χρήση συνδέσμου μέσω των προσωπικών μας εφαρμογών κοινωνικής δικτύωσης (email, Facebook), καθώς και την ανάρτησή του σε σελίδα (forum) παιδαγωγικού περιεχομένου. Η ανατροφοδότηση που λάβαμε από τους συμμετέχοντες ήταν πολύ θετική, ως προς το γενικό θέμα της έρευνας και το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου. Μετά το πέρας της λήξης του χρόνου διαθεσιμότητας

του ερωτηματολογίου, συγκεντρώθηκαν τα αποτελέσματα και έγινε η εξαγωγή τους σε ένα υπολογιστικό φύλλο excel για την επεξεργασία των απαντήσεων.

Το τρίτο στάδιο περιλαμβάνει την καταχώριση και κωδικοποίηση των δεδομένων, και η στατιστική τους ανάλυση.

3.6 Στατιστική ανάλυση

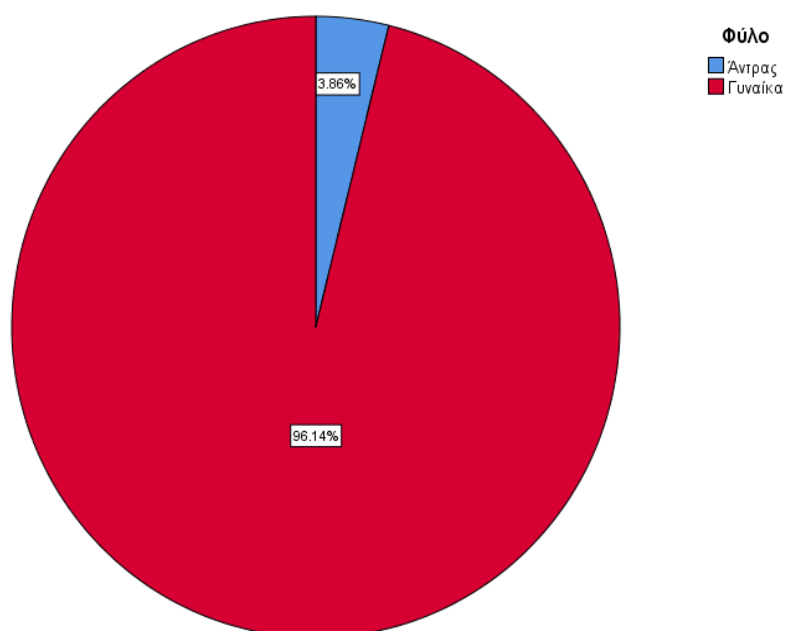
Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη βοήθεια του στατιστικού πακέτου IBM SPSS Statistics 26. Τα αποτελέσματα των απαντήσεων που λάβαμε επεξεργάστηκαν και απεικονίσθηκαν με γραφικές αναπαραστάσεις, έγιναν σχολιασμοί των ευρημάτων και συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών.

Κεφάλαιο 4. Αποτελέσματα

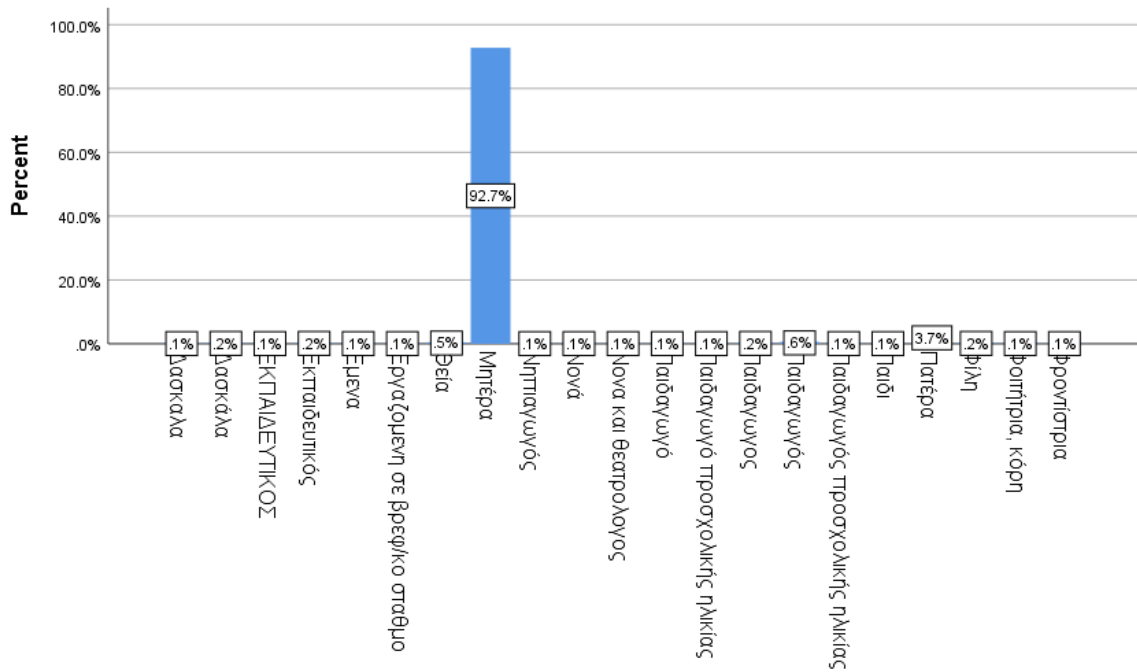
Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας με τη μορφή γραφημάτων και πινάκων, κατηγοριοποιημένα σύμφωνα με τις τέσσερις θεματικές κατηγορίες που δομείται το ερωτηματολόγιο.

Α. Δομικές μεταβλητές οικογένειας

Το πλήθος του δείγματος αντιστοιχεί σε N=854, αποτελούμενο από 821 γυναίκες (96,14%) και 33 άντρες (3,86%), διαμορφώνοντας αναλογικά τα αποτελέσματα στην ερώτηση «*Το ερωτηματολόγιο αυτό συμπληρώνεται από τον/την..*» (ερώτηση 5), με το 93% σχεδόν των ερωτηματολογίων να απαντώνται από τη μητέρα του παιδιού ενώ το υπόλοιπο ποσοστό διαιρείται σε όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες. Το χαρακτηριστικό αυτό, δεν ευνοεί τη μελέτη χαρακτηριστικών ανά άτομο που απάντησε το ερωτηματολόγιο καθώς τα υπόλοιπα ποσοστά είναι μικρά.

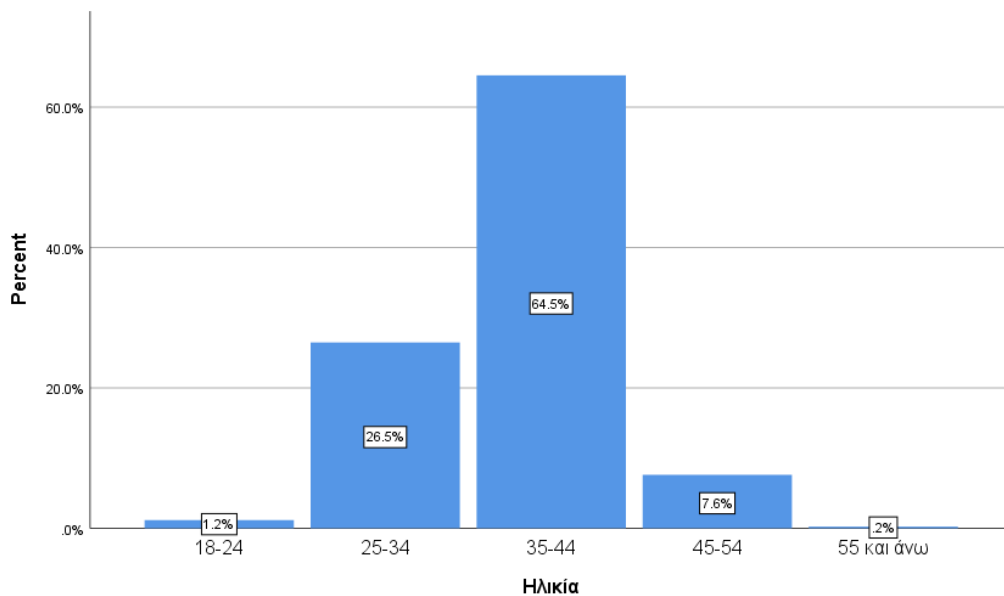

Γράφημα 1. Φύλο ερωτηθέντων

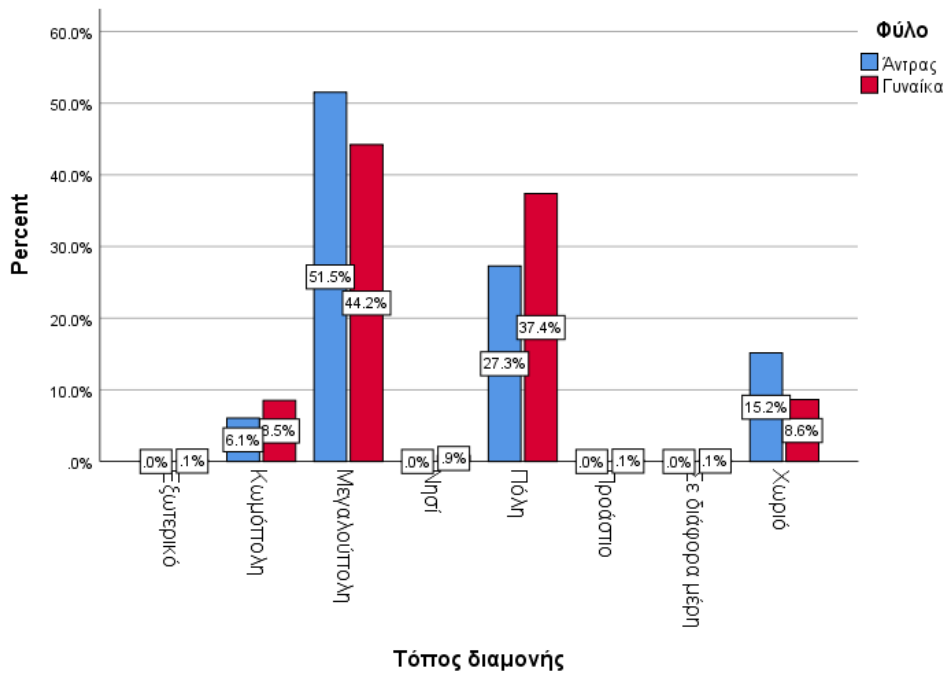
Γράφημα 2. Ποιος απαντάει στο ερωτηματολόγιο

Μεγαλύτερη συμμετοχή υπήρξε μεταξύ των ηλικιών 35-44 με ποσοστό 64,5%, ενώ ακολουθούν με 26,5% άτομα ηλικίας από 25 έως 34.

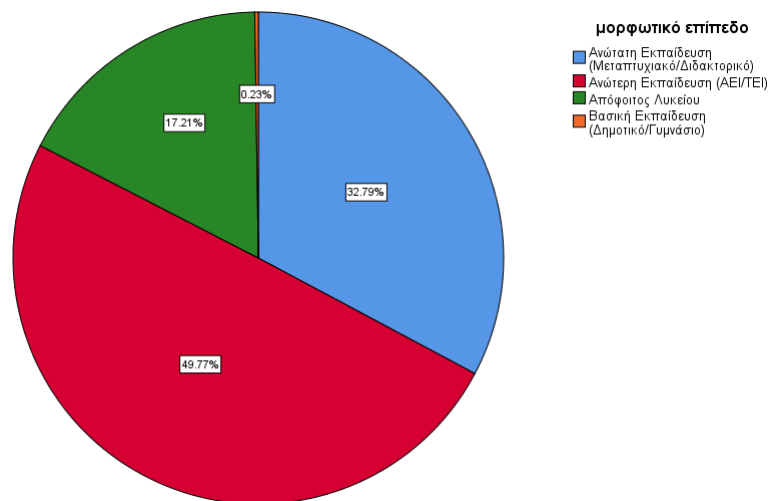
Γράφημα 3. Ηλικίες ερωτηθέντων

Το σύνολο των ατόμων που απάντησαν και έχουν ζήσει το μεγαλύτερο διάστημα της ζωής τους σε πόλη είτε αυτή είναι μεγαλούπολη είτε πόλη, ανέρχεται σε ποσοστό 80%. Μικρότερο είναι εκείνων όσων έχουν διαμείνει σε κωμόπολη ή χωριό.

Γράφημα 4. Τόπος διαμονής ανά φύλο

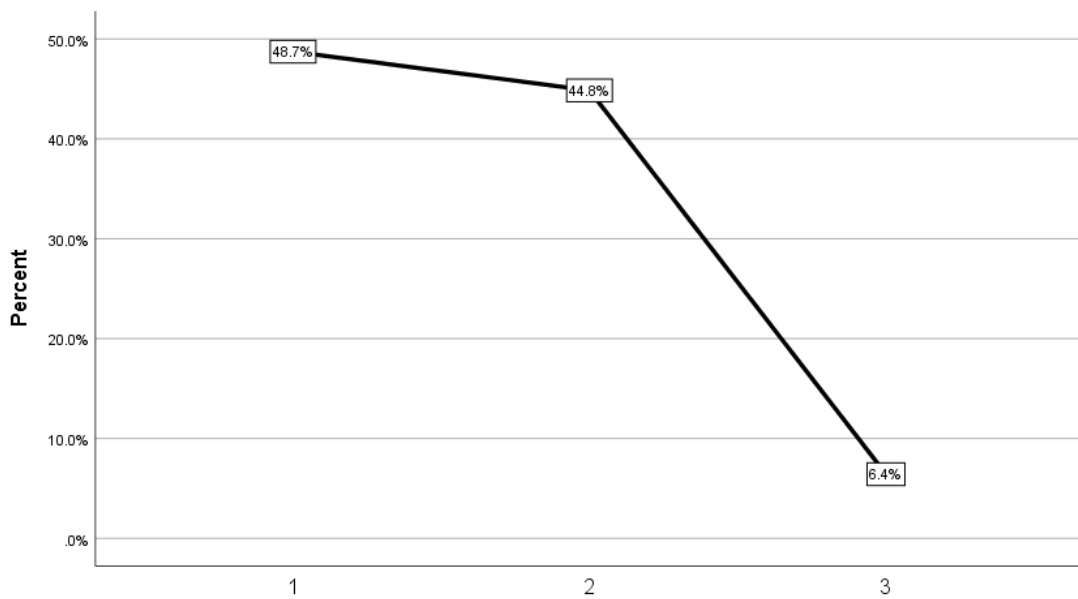
Αν εξαιρέσουμε ένα σχεδόν αμελητέο ποσοστό 0.23% των ατόμων που έχουν τη βασική εκπαίδευση, το υπόλοιπο ποσοστό διαιρείται αναλογικά σε όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες. Τα άτομα που έχουν την ανώτερη εκπαίδευση (ΑΕΙ/ΤΕΙ) αποτελούν περίπου το 50% του δείγματος. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το 32.79% του δείγματος κατέχει ανώτατη εκπαίδευση.

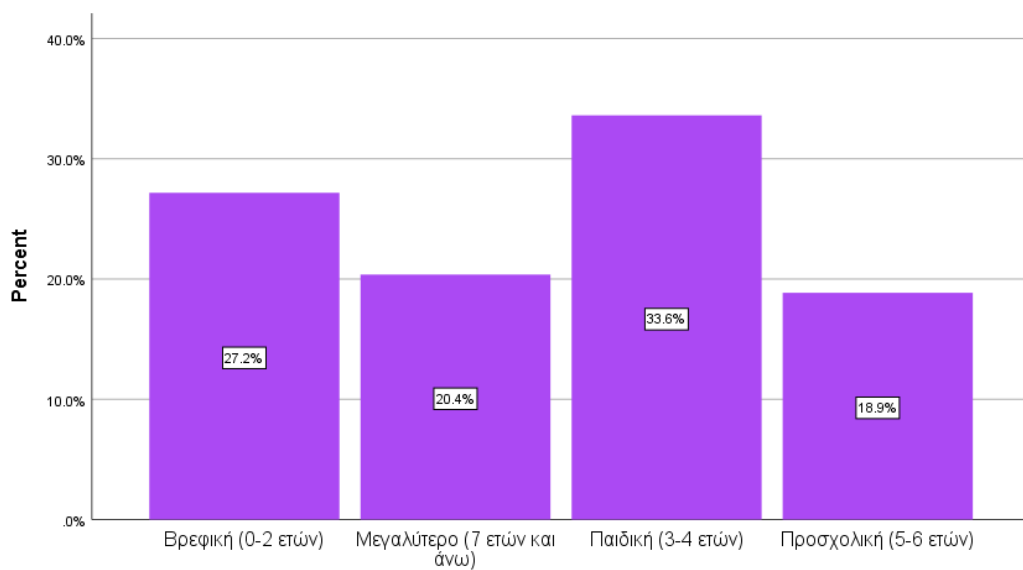
Γράφημα 5. Μορφωτικό επίπεδο ερωτηθέντων

Σε ποσοστό 48.7%, τα άτομα έχουν ένα παιδί ενώ σε ποσοστό 44.8% τα άτομα έχουν δύο παιδιά. Μόνο ένα ποσοστό 6.4% είναι αυτό που έχει 3 παιδιά. Ενδιαφέρον αποτελεί η ηλικία των παιδιών, που βάσει των κατηγοριών που χρησιμοποιήθηκαν, το ποσοστό των παιδιών μεταβάλλεται αρμονικά σε κάθε κατηγορία.

Το μεγαλύτερο ποσοστό παρατηρείται στις ηλικίες 3-4 ετών όπου το ποσοστό είναι περίπου 33.6%. Το αμέσως μικρότερο ποσοστό είναι στα άτομα ηλικίας από 0 έως 2 ετών όπου είναι περίπου 27.2%.

Γράφημα 6. Πλήθος παιδιών

Γράφημα 7. Ηλικιακή ομάδα παιδιού

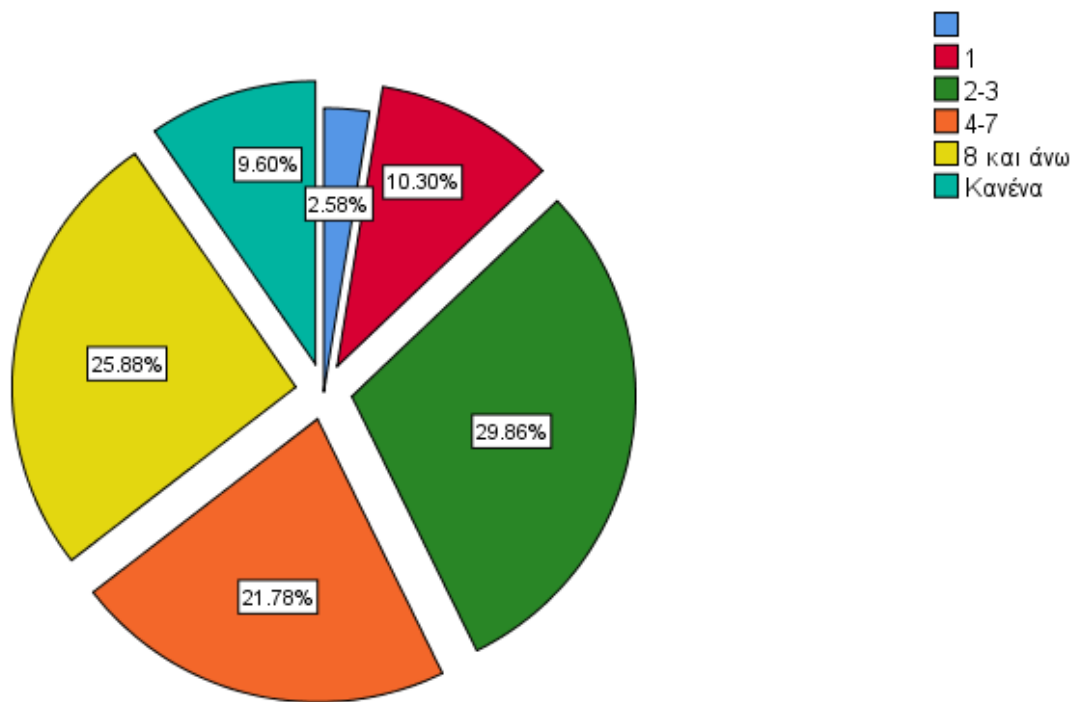
B. Αναγνωστικές συνήθειες και ενδιαφέροντα ενηλίκων

Στην ενότητα αυτή θα προσθέσουμε και τις γραφικές απεικονίσεις που ανήκουν στην επόμενη θεματική και αναφέρονται στον ελεύθερο χρόνο του παιδιού (ερωτήσεις 13 & 14), για την εύληπτη απεικόνιση και εν συνεχεία παράθεση των συμπερασμάτων.

Στην ερώτηση 8 «*Πώς περνάτε τον ελεύθερο χρόνο σας;*» οι απαντήσεις ήταν ποικίλλες, δίνοντας το δικαίωμα στους ερωτηθέντες να επιλέξουν παραπάνω από μία έλλειψη, προσθέτοντας επίσης και την ελεύθερη συμπλήρωση. Οι δύο επικρατέστερες ήταν το διάβασμα με 666 απαντήσεις (ποσοστό 80% επί του συνολικού), με πολύ μικρή διαφορά ακολουθεί με 583 απαντήσεις η περιήγηση στο διαδίκτυο (70,1% επί του συνολικού). Στις αναγνωστικές προτιμήσεις των ερωτηθέντων (ερώτηση 9) πρώτη σε επιλογή έρχεται το βιβλίο (87,7%). Αίσθηση προκαλεί η προτίμηση ανάγνωσης εφημερίδων ή περιοδικών με μόνο 82 από τα 713 άτομα (11,5%) να την έχουν επιλέξει. Και στην ερώτηση αυτή υπήρξε το δικαίωμα καταχώρησης πάνω από μια απαντήσεις.

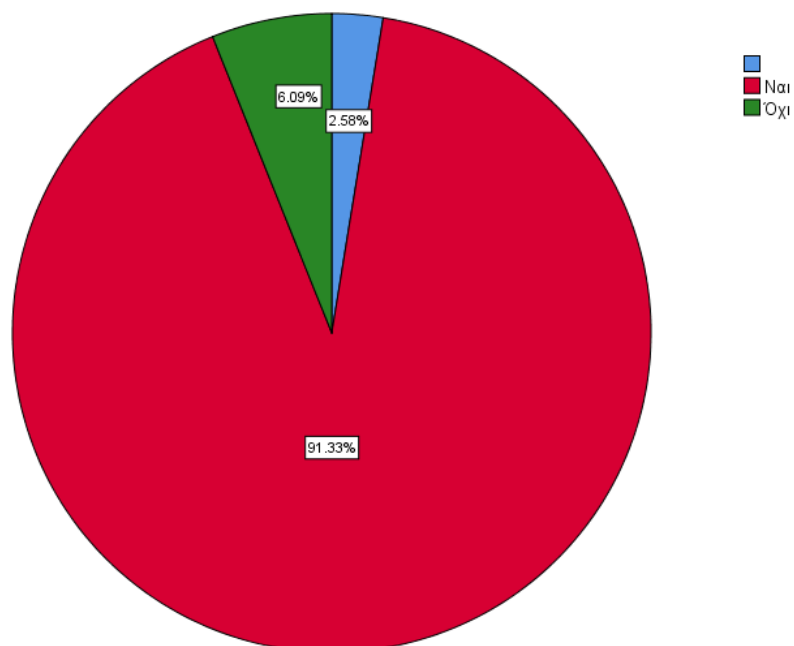
Αντιστοίχως, οι ερωτήσεις 13 «*Πώς προτιμάει το παιδί να περνάει τον ελεύθερο χρόνο του;*» και 14 «*Τι προτιμάει να παρακολουθεί στην τηλεόραση ή σε άλλες ηλεκτρονικές συσκευές;*» κινήθηκαν στην ίδια λογική του τρόπου καταχώρησης απαντήσεων. Το ποσοστό των απαντήσεων όπου τα παιδιά επιλέγουν το διάβασμα ως δημιουργική απασχόληση έρχεται δεύτερο με 69,4%, με το παιχνίδι να είναι πρώτο στις προτιμήσεις τους με 88,7%. Η επιλογή των ηλεκτρονικών μέσων ως διάθεση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών είναι αρκετά ψηλά στις προτιμήσεις – τηλεόραση 41,9%, άλλα ηλεκτρονικά μέσα (κινητό, τάμπλετ, ηλεκτρονικά παιχνίδια) 34% - δείχνοντας κλίση στην παρακολούθηση κυρίως παιδικών σειρών και προγραμμάτων (22,95%).

Σύμφωνα με τις αναγνωστικές προτιμήσεις των ενηλίκων το πλήθος των βιβλίων που διάβασαν είναι ομοιόμορφα κατανομημένο. Παρατηρείται ένα 10% των ατόμων που διάβασαν ένα βιβλίο μόνο αλλά υπάρχει και ένα 26% του δείγματος που διάβασε από 8 βιβλία και πάνω.

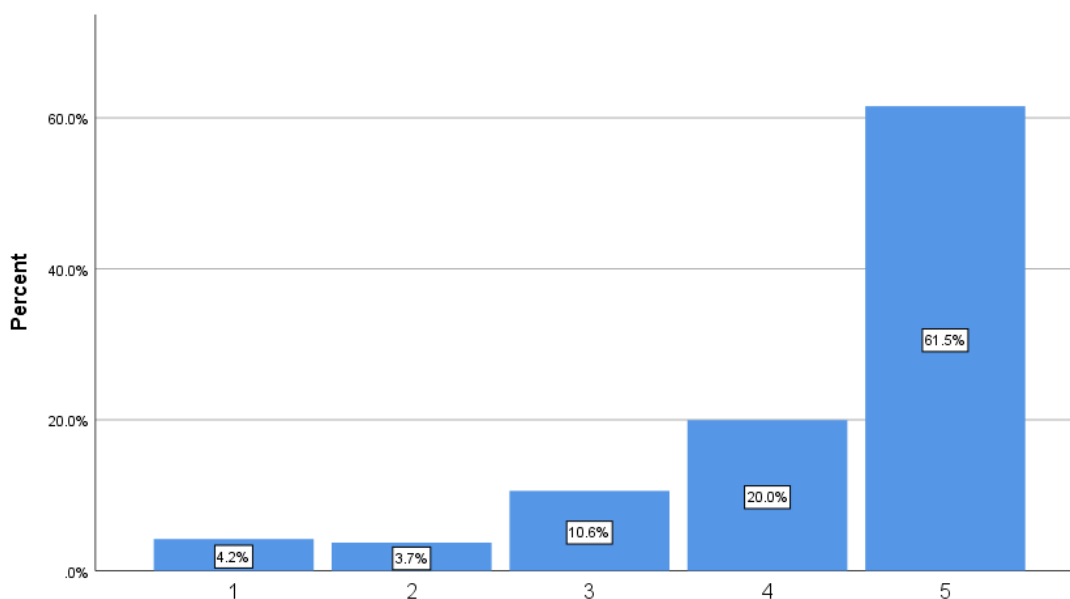
Γράφημα 8. Πλήθος βιβλίων

Ενδιαφέρουσες ήταν οι απαντήσεις των ερωτήσεων 11 και 12, «Γνωρίζετε τι είναι το *e-book*;» και «Έχετε διαβάσει τον τελευταίο χρόνο κάποιο *e-book*;» αντίστοιχα, με το 91,33% να απαντούν ναι, παρόλα αυτά το 78,1% δεν έχει διαβάσει κάποιο.

Γράφημα 9. Τι είναι το *e-book*?

Συνεχίζοντας, αυτό που παρατηρείται είναι ότι σε ποσοστό 61.5% των ατόμων, διαβάζουν βιβλία στα παιδιά τους σε μεγάλο βαθμό.

Γράφημα 12. Βαθμός συχνότητας ανάγνωσης στο παιδί

Η έλλειψη χρόνου είναι ο βασικός παράγοντας που μπορεί να μην διαβάζει κάποιος γονέας βιβλία στα παιδιά του καθώς το ποσοστό αυτής της κατηγορίας αγγίζει το 47%. Εξίσου σημαντικός παράγοντας είναι η αντίληψη της ηλικία του παιδιού σε σχέση με τον βαθμό κατανόησης, η οποία λειτουργεί ανασταλτικά (14,7%). Επίσης παρατηρείται έντονα η δήλωση πως το παιδί βρίσκεται σε ηλικία ικανό να διαβάζει μόνο του ενώ υπάρχουν και άλλοι λόγοι οι οποίοι διαχωρίζονται ομοιόμορφα.

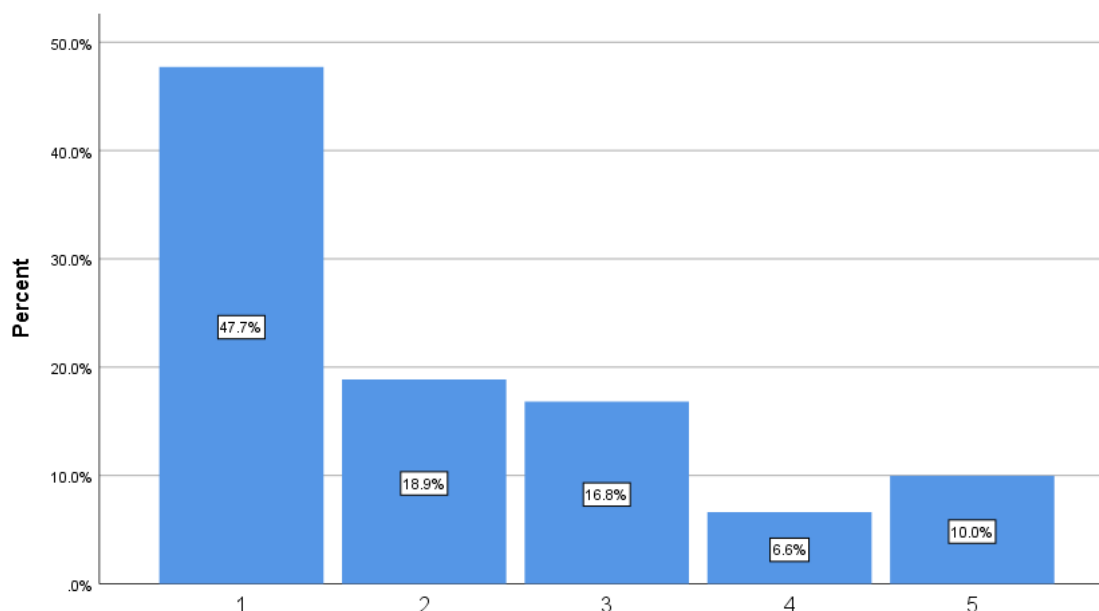
Είναι λογικό με το συγκεκριμένο δείγμα, η μητέρα να είναι αυτή που διαβάζει βιβλία κυρίως στα παιδιά με το συντριπτικό ποσοστό του 85.7% των ατόμων. Ένα μικρό ποσοστό περίπου στο 5% είναι αυτό που δείχνει τον πατέρα να διαβάζει βιβλία στα παιδιά, ενώ στην δραστηριότητα της ανάγνωσης συμμετέχουν ενεργά τα μεγαλύτερα αδέρφια ή οι παππούδες με σχεδόν ίσα ποσοστά.

Ο σκοπός για τον οποίο πραγματοποιείται η ανάγνωση μοιράζεται ανάμεσα στην εκμάθηση νέων πραγμάτων (76,9%) και τη δημιουργική απασχόληση (70,3%) του παιδιού.

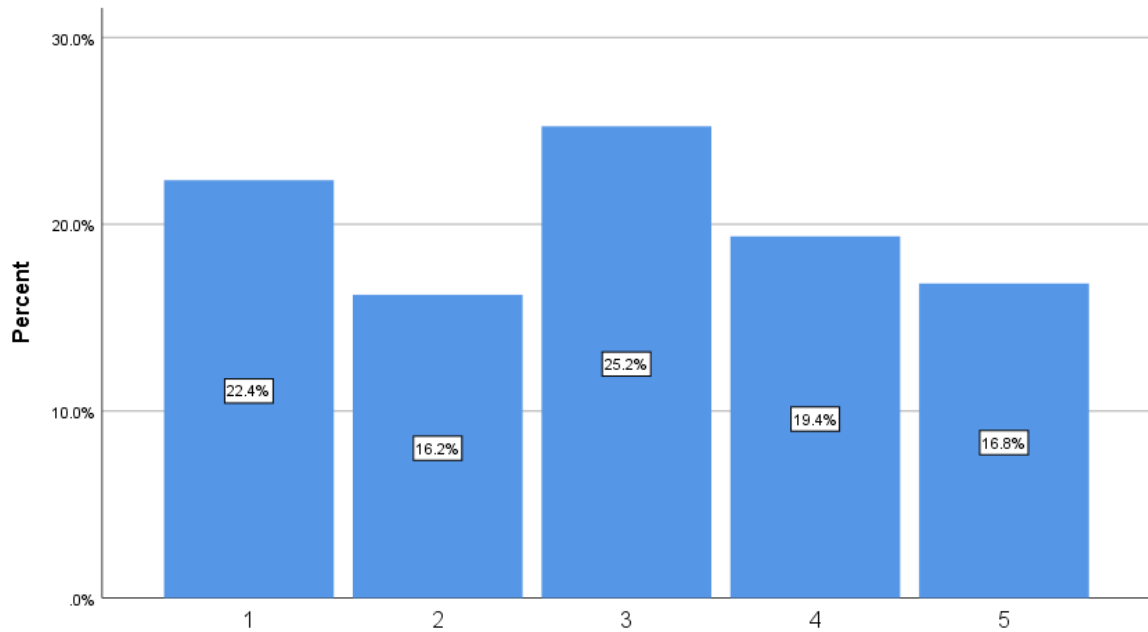
Δ. Φιλαναγνωστικές πρακτικές και δραστηριότητες

Η διαδικασία που τελείται η ανάγνωση περιλαμβάνει αρκετούς τρόπους διεξαγωγής με δημοφιλέστερο την συνανάγνωση με την βοήθεια του γονέα όσο το παιδί παρακολουθεί τις εικόνες του βιβλίου (88,2% επί του συνολικού). Δυστυχώς η συμμετοχή κάποιου ηλεκτρονικού μέσου λείπει από την αναγνωστική πράξη αγγίζοντας συνολικά περίπου το 10% της προτίμησής του. Οι πρακτικές που εφαρμόζονται μετά το πέρας της ανάγνωσης δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη ποικιλία στις απαντήσεις, παρόλο που είχαμε δώσει και την επιλογή της ελεύθερης απάντησης. Επικρατέστερη είναι εκείνη της συζήτησης του θέματος που πραγματεύεται το βιβλίο (68,5%). Πρακτικές που ακολουθούν κάποια δραστηριότητα, όπως η δραματοποίηση ή η ζωγραφική συγκέντρωσαν αρκετά μικρά ποσοστά (20,2% και περίπου 3% αντίστοιχα).

Εν συνεχεία, παρατηρείται ότι η ύπαρξη βιβλιοθήκης είναι αναγκαία σε κάθε σπίτι σε ποσοστό περίπου 90% των ατόμων. Αρνητικές όμως, ήταν οι απαντήσεις της πλειοψηφίας στην ερώτηση «Επισκέπτεστε παιδικές βιβλιοθήκες με το παιδί σας;» σε κλίμακα ιεράρχησης Likert. Το ποσοστό 47.7% του δείγματος δεν επισκέπτεται καθόλου παιδικές βιβλιοθήκες με τα παιδιά του ενώ μόλις το 10% των ατόμων δηλώνει πολύ συχνά .

Γράφημα 13. Συχνότητα επίσκεψης παιδικών βιβλιοθηκών

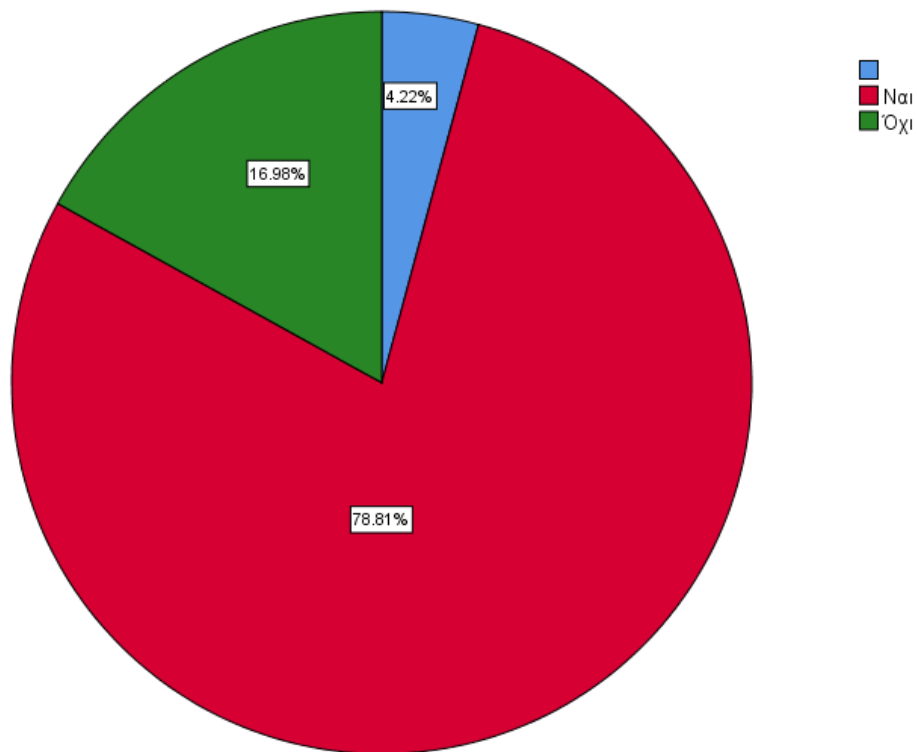

Γράφημα 14. Δραστηριότητες εμπλοκής παιδιού – βιβλίο.

Στο παραπάνω γράφημα βλέπουμε το βαθμό συχνότητας δραστηριοτήτων που πραγματοποιούν οι γονείς μαζί με το παιδί εμπλέκοντας με οποιοδήποτε τρόπο το βιβλίο. Οι απαντήσεις που δόθηκαν είναι μοιρασμένες σε όλες τις βαθμολογήσεις. Ανησυχητικό φαίνεται το γεγονός των απαντήσεων καθόλου (22,4%) που αντιστοιχεί στον αριθμό 1 του γραφήματος, καθώς αποτελεί τη δεύτερη σε συχνότητα απάντηση.

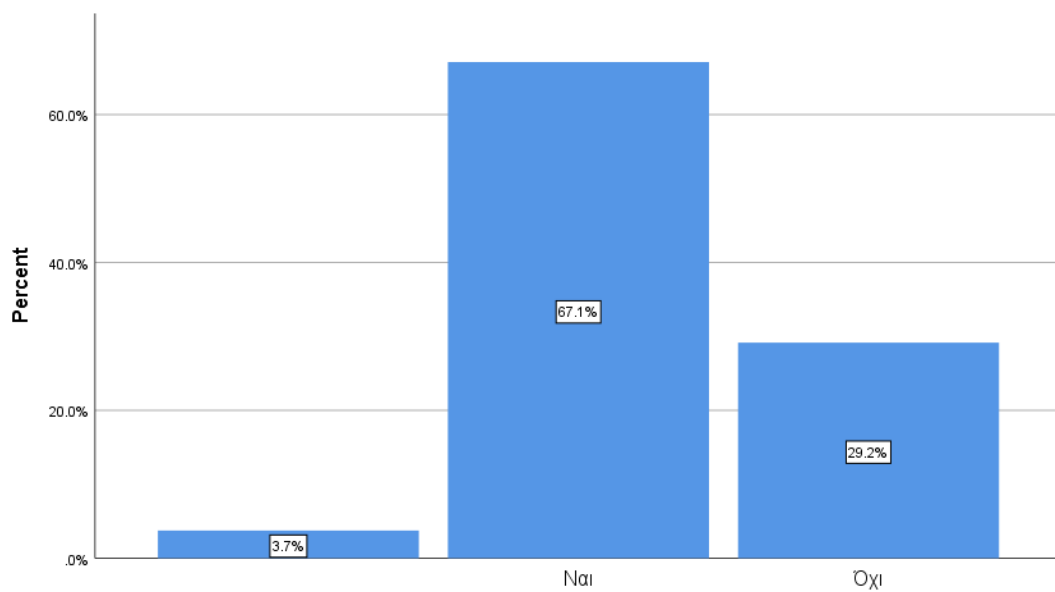
Η επόμενη ερώτηση (ερώτηση 28) αποδείχθηκε αρκετά ενδιαφέρουσα. Ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να αναφέρουν μία δραστηριότητα που επιλέγουν να κάνουν μαζί με το παιδί ως συνέχεια απάντησης στην προηγούμενη ερώτηση. Στις απαντήσεις που λάβαμε (483 στο σύνολό τους) σαφώς και υπήρξαν κοινές απαντήσεις με μικρές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους ως προς την απάντηση. Πιο συχνά απαντώνται η δραματοποίηση, η ζωγραφική, η δημιουργία κατασκευών, η συζήτηση και δραστηριότητες που εμπλέκουν το βιβλίο μέσα από το παιχνίδι. Την προσοχή μας τράβηξαν οι δύο εξής απαντήσεις: «επαυξημένη πραγματικότητα» και «Το παζάρι βιβλίου στην πλατεία Κοτζιά».

Φτάνοντας στο τέλος του ερωτηματολογίου, παραθέσαμε δύο ερωτήσεις που αναφερόντουσαν κυρίως στα παιδιά που πηγαίνουν σε βρεφονηπιακό σταθμό ή στο νηπιαγωγείο. Παρατηρείται λοιπόν, ότι υπάρχει σε μεγάλο βαθμό αμφίδρομη επικοινωνία με το σχολείο του παιδιού, καθώς το ποσοστό είναι ίσο με 78.81%.

Γράφημα 15. Αμφίδρομη επικοινωνία οικογένειας - σχολείου

Μεγάλο είναι το ποσοστό των ατόμων (67,1%) που γνωρίζει προγράμματα ή δράσεις που συμβαίνουν στο σχολικό περιβάλλον του παιδιού και είναι συναφείς με το βιβλίο.

Γράφημα 16. Ενημέρωση γονέων για προγράμματα/δράσεις

Κεφάλαιο 5. Συζήτηση

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των δεδομένων δεν παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των απαντήσεων, δυσκολεύοντας την εξαγωγή ορθότερων συμπερασμάτων μέσω της σύγκρισης και της συσχέτισης των μεταβλητών, λόγω της μεγάλης ομοιογένειας του δείγματος.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε πλειοψηφικά από γυναίκες, ηλικίας έως 34 ετών, μητέρες έως δύο παιδιών κυρίως μεταξύ ηλικιών των 3 και 4 ετών, με ακαδημαϊκή μόρφωση και κάτοικοι πόλεων στο μεγαλύτερο διάστημα της ζωής τους. Οι δομικές μεταβλητές της παρούσας έρευνας, εκθέτουν στη βάση τους ένα οικογενειακό περιβάλλον όπου το μορφωτικό υπόβαθρο είναι υψηλό με το κοινωνικό-οικονομικό να ακολουθεί την ίδια λογική. Οι δομικές μεταβλητές, όπως αναφέρεται και στο θεωρητικό μέρος της διπλωματικής, φαίνεται να έχουν σχέση με την ανάπτυξη φιλιαναγνωσίας στα παιδιά.

Η διερεύνηση του βαθμού αυτής της σχέσης προκύπτει μέσα από τα στοιχεία που παρουσιάζονται αναφορικά με την αγορά και το πλήθος παιδικών βιβλίων, το κριτήριο επιλογής των βιβλίων, τη συχνότητα ανάγνωσης στα παιδιά και το σκοπό που θέλουν να επιτύχουν οι γονείς μέσω της αναγνωστικής διαδικασίας. Τα ποσοστά των μεταβλητών εμφανίζουν θετική στάση των γονιών απέναντι στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας και την ανάδυση του γραμματισμού. Πιο συγκεκριμένα, η πλειονότητα των γονέων αγόρασε πάνω από 10 βιβλία τον τελευταίο χρόνο για το παιδί, έχοντας ως κριτήριο την ηλικία του, ενώ η συχνότητα ανάγνωσης είναι σε υπερθετικό βαθμό με κύριο στόχο της την εκμάθηση νέων πράγματων και τη δημιουργική απασχόληση του παιδιού.

Πράγματι, και βιβλιογραφικά μαρτυρείται το γεγονός πως γονείς με υψηλότερο μορφωτικό υπόβαθρο έχουν πιο ενεργητικό ρόλο στην γενικότερη εκπαίδευση του παιδιού (Καραγιάννη, 2018). Οι εμπειρίες επίσης, που θα αποκτήσει το παιδί μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον και η ποσοτική και ποιοτική σχέση που θα αναπτύξει με το παιδικό βιβλίο εξαρτώνται άμεσα από αυτές τις μεταβλητές (Μαλαφάντης, 2005), ενώ η μόρφωση της μητέρας φαίνεται να παρουσιάζει θετική συνάφεια με τις ευκαιρίες εξοικείωσης που μπορεί να προσφέρει στο παιδί και τη σχέση του με το βιβλίο (Παντελιάδου, Μπότσας, & Σιδερίδης, 2000).

Εν συνεχεία, θα προχωρήσουμε στην αξιολόγηση των λειτουργικών μεταβλητών, δηλαδή των αναγνωστικών συνηθειών και των πολιτιστικών δραστηριοτήτων των γονέων

και αν και πόσο επηρεάζουν τις αναγνωστικές συνήθειες και τα ενδιαφέροντα γενικότερα, των παιδιών.

Ο ελεύθερος χρόνος των μητέρων, μίας και αποτελούν το στοιχειώδες δείγμα πληθυσμού, διατίθεται κυρίως στην ανάγνωση βιβλίων (80%) και στην περιήγησή τους στο διαδίκτυο (70,1%). Ειδικότερα, το πλήθος το βιβλίων που διαβάστηκαν τον τελευταίο χρόνο ανέρχεται σε 2-3 βιβλία συγκεντρώνοντας το μεγαλύτερο ποσοστό 29,86%. Σε παρόμοια επίπεδα κυμαίνεται και η ανάγνωση των 4 – 7 βιβλίων και άνω των 8 (γύρω στα 20% περίπου). Αίσθηση προκαλεί το γεγονός του μικρού ποσοστού απαντήσεων που περιλαμβάνουν πολιτιστικές δραστηριότητες. Οι επισκέψεις σε θέατρα και κινηματογράφους αγγίζουν μόλις το 30% των συνολικών απαντήσεων, ενώ παρατηρείται παντελής έλλειψη επισκέψεων σε χώρους που συνδέονται με την τέχνη (μουσεία, εκθέσεις κ.ά.). Αμελητέο είναι το ποσοστό εκείνων που συμπλήρωσαν στην απάντηση «Άλλο» στη σχετική ερώτηση, την ενασχόλησή τους με εξωτερικές δραστηριότητες, ποσοστό κάτω του 3%.

Αντιπαραβάλλοντας τις αναγνωστικές συνήθειες των παιδιών και της διάθεσης του ελεύθερου τους χρόνου, παρατηρείται η έντονη προτίμηση που έχουν στο παιχνίδι (88,7%). Αυτό δεν οδηγεί απαραίτητα στην καθολική φύση του παιχνιδιού με παιδικά παιχνίδια, καθώς μπορεί να προωθούνται μέσω αυτού δραστηριότητες γραμματισμού ή και φιλιαναγνωστικές. Η απάντηση που αναφέρει το διάβασμα σαν ξεχωριστή προτίμηση έρχεται δεύτερη σε επιλογή με ποσοστό 69,4%. Στις ίδιες περίπου τιμές, μόλις άνω του 60%, κυμαίνονται απαντήσεις όπως η ζωγραφική και η ενασχόληση με εξωτερικές δραστηριότητες.

Στη σύγκριση των δραστηριοτήτων και των συνηθειών, διαπιστώνεται ότι τα λειτουργικά στοιχεία της οικογένειας επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τα ενδιαφέροντα των παιδιών και διαμορφώνουν σχετικές στάσεις, ελλείπει φιλιαναγνωστικών πρακτικών που δρουν ως ανασταλτικοί παράγοντες της περαιτέρω ανάπτυξης της φιλιαναγνωσίας.

Σύμφωνα με στοιχεία βιβλιογραφικών αναφορών, η σχέση μεταξύ δομικών και λειτουργικών στοιχείων δεν είναι πάντοτε αλληλεξαρτώμενη. Η σχέση αυτή διαφαίνεται και στην παρούσα έρευνα, όπου τα λειτουργικά στοιχεία δεν δείχνουν να επηρεάζονται από τα δομικά. Βάση του μορφωτικού και κοινωνικό-οικονομικού επιπέδου του δείγματος, θα περιμέναμε οι αναγνωστικές συνήθειες και τα ενδιαφέροντα των ενηλίκων να απαντώνται σε μεγαλύτερο βαθμό, με το ποσοστό ανάγνωσης του 25,88% που διάβασαν

άνω των 8 βιβλίων να μην κρίνεται ιδιαιτέρως ικανοποιητικό. Παρομοίως και η ενασχόλησή τους με διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες μπορεί να χαρακτηριστεί ανεπαρκής. Οι γονείς λειτουργώντας ως πρότυπα επηρεάζουν και διαμορφώνουν ολοκληρωμένα άτομα μέσω του διαβάσματος και των ερεθισμάτων που επικοινωνούν στα παιδιά τους.

Τέλος, στη μελέτη των στάσεων απέναντι στην καλλιέργεια της φιλιανγνωσίας μέσω φιλιανγνωστικών πρακτικών και εφαρμογών παρατηρούμε και εδώ μια συμβατική πραγματοποίηση μεθόδων. Έτσι, ενώ φαίνεται στο οικογενειακό περιβάλλον να διατίθενται όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που αποτελούν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της φιλιανγνωσίας, απουσιάζει στη βάση το εύρος των πρακτικών. Παρόλο που το ποσοστό που συμμετέχει στην ανάγνωση και την αφήγηση ιστοριών στα παιδιά είναι υψηλό (61,5%), οι πρακτικές που ακολουθούνται κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος της αφήγησης τείνουν στις συμβατικές πρακτικές, της συνανάγνωσης με ταυτόχρονη παρακολούθηση των εικόνων του βιβλίου από το παιδί και την συζήτηση όσων διαβάστηκαν. Η εμπλοκή ψηφιακών μέσων ή η πρακτική δραστηριοτήτων όπως η δραματοποίηση εφαρμόζονται σε πολύ μικρά ποσοστά, όχι πάνω από το 20% του δείγματος. Τα δεδομένα αυτά παρουσιάζουν μια στεριότητα φαντασίας ή απουσία χρόνου ενασχόλησης όσον αφορά αυτό το κομμάτι. Η ελλιπής ενημέρωση των γονέων για τους τρόπους ανάπτυξης της φιλιανγνωσίας μπορεί να είναι ένας ακόμα παράγοντας.

Ακόμα, η επαφή του παιδιού με τον κόσμο του βιβλίου και κατ' επέκταση την καλλιέργεια της αγάπης του για το διάβασμα, με δραστηριότητες που δεν γίνονται μέσα στον περιβάλλοντα χώρο του σπιτιού άλλα περιλαμβάνουν επισκέψεις σε παιδικές βιβλιοθήκες, μουσεία, ή χώρους που έχουν συνάφεια ή πραγματοποιούνται δραστηριότητες σχετικές με το βιβλίο λείπουν από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων.

Κεφάλαιο 6. Συμπεράσματα

Η έννοια της φιλαναγνωσίας, με τη συνειδητότητα του όρου, αποτελεί ακόμα γκρίζο ορίζοντα για τους περισσότερους γονείς. Οι συμβατικές και παραδοσιακές μέθοδοι καλλιέργειας της αποτελούν κύριες πρακτικές εφαρμογές από τους γονείς στα παιδιά. Οι γρήγοροι ρυθμοί της ζωής μαζί με τις απαιτήσεις της καθημερινότητας λειτουργούν ως αίτιο αυτής της στάσης.

Η διάθεση των περισσότερων γονιών για καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας στα παιδιά τους είναι θετική. Οι εμπειρίες που τους προσφέρουν είναι αρκετές ώστε να δομηθεί μια γερή βάση που θα αποτελέσει το έναυσμα για την περαιτέρω ανάπτυξή της μέσω πρακτικών, δημιουργώντας στο μέλλον συνειδητούς αναγνώστες. Το ενδιαφέρον τους για τη μάθηση και τη γνώση, στοχεύοντας στις μετέπειτα υψηλές σχολικές επιδόσεις και την ολόπλευρη ανάπτυξη των δεξιοτήτων του παιδιού είναι έκδηλο. Μέσα από την αγορά πλήθους βιβλίων για το παιδί και την ενασχόληση μαζί του με διάφορους τρόπους προωθούν δεξιότητες γραμματισμού αλλά και καλλιεργούν τη φιλαναγνωσία των παιδιών.

Παράγοντες όπως η μόρφωση, το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο δεν φαίνεται να αποτελούν τροχοπέδη στην ανάπτυξη φιλαναγνωστικών συμπεριφορών στα παιδιά. Παρόλο που αρκετοί γονείς ήταν εκείνοι που προέβαλαν το οικονομικό κριτήριο και το ακριβό κόστος αγοράς ενός βιβλίου ως απάντηση στους λόγους που δεν αγοράζουν βιβλία στα παιδιά, εντούτοις δεν μπορεί να θεωρηθεί σημαντικός παράγοντας μη προώθησης της ανάγνωσης, αφού υπάρχουν εναλλακτικές, όπως για παράδειγμα ο δανεισμός βιβλίων από την δανειστική βιβλιοθήκη. Δυστυχώς, η λύση αυτή δεν αποτελεί συνήθη πρακτική ανάμεσα στους γονείς.

Η καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας είναι επίκτητη, και όχι έμφυτη. Βασική προϋπόθεση είναι ο γονέας να λειτουργεί ως πρότυπο μίμησης για το παιδί, να ενημερώνεται συνεχώς και να προσαρμόζει το είδος των δραστηριοτήτων στις ανάγκες και τις διαθέσεις του παιδιού αλλά και του δικού του χρόνου.

Η βιβλιογραφία βρίθει μελετών και θεμάτων σχετικές με την φιλαναγνωσία και την προώθηση σχέσης του παιδιού με το βιβλίο, ξεκινώντας από τον γραμματισμό και επεκτείνεται σε όλες τις προεκτάσεις που μπορεί να έχει στην ανάπτυξη του παιδιού σε όλους τους τομείς της προσωπικότητάς του.

Η συγκεκριμένη μελέτη αποτελεί μια ακόμα συμβολή σε όλη αυτή την προσπάθεια, δίνοντας προεκτάσεις και για νέες μελέτες, ειδικότερα πάνω στο τομέα της σχέσης ανάπτυξης της φιλαναγνωσίας κατά την βρεφική ηλικία που θεωρείται η σημαντικότερη αρχή όλων των δεξιοτήτων και λειτουργιών.

Αναφορές

- Cain, S. (2017, March 14). Ebook sales continue to fall as younger generations drive appetite for print. *The Guardian*. Ανάκτηση από <https://www.theguardian.com/books/2017/mar/14/ebook-sales-continue-to-fall-nielsen-survey-uk-book-sales>
- Chomsky, N. (2013, Φεβρουάριος). Noam Chomsky: Η σχέση γλώσσας και κόσμου. *ΕΠΟΠΤΕΙΑ*(82). Ανάκτηση από <https://epopteia.gr/253/chomsky-glwssa-kai-kosmos/>
- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York: Bantam Books.
- Morrow, L. M., Tracey, D. H., & Maxwell, C. M. (1995). *A survey of family literacy*. Newark: DE: International Reading Association.
- Narcan (Σκηνοθέτης). (2013). *Children see Children do* [Ταινία]. Ανάκτηση από https://www.youtube.com/watch?v=jOrGsB4qG_w
- Pinker, S. (2000). Η νοησιακή γλώσσα. Στο S. Pinker, *Το γλωσσικό ένστικτο: Πώς ο νους δημιουργεί τη γλώσσα* (σσ. 63-94). Αθήνα: ΚΑΤΟΠΤΡΟ.
- Whitehurst, G. J., & Lonigan, C. J. (1998). Child Development and Emergent Literacy. *Child Development*, 69(3), σσ. 848-872.
- Whitehurst, G. J., & Lonigan, C. J. (2003). Emergent Literacy: Development from Prereaders to Readers. Στο S. B. Neuman, & D. K. Dickinson (Επιμ.), *Handbook of Early Literacy Research (Volume 1)* (σσ. 11-29). New York: The Guilford Press.
- Γεωργίου, Σ. Ν. (1993). Ο ρόλος της οικογένειας στη σχολική επίδοση. *Παιδαγωγική επιθεώρηση*(19), σσ. 347-368.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2016). *Το εικονογραφημένο βιβλίο στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Γιαννικοπούλου, Α. Α. (1998). (Προ) αναγνωστικές γνώσεις των νηπίων. Στο Α. Α. Γιαννικοπούλου, *Από την προανάγνωση στην ανάγνωση: Οδηγός για γονείς και εκπαιδευτικούς* (σσ. 27-72). Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε.
- Γιοβάνη, Α. (2013). *Παιδική λογοτεχνία και φιλαναγνωσία: Θεωρητικές προσεγγίσεις και πρακτικές εφαρμογές στο χώρο της προσχολικής αγωγής*.

- (Προπτυχιακή/Διπλωματική εργασία, ΑΤΕΙ Ιωαννίνων, 2013). Ανάκτηση από <http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/handle/123456789/952>
- Γκλιόγκου, Χ. (2008). *Μορφές προσέγγισης του υλικού παρελθόντος της Ελλάδας στο εξωσχολικό, παιδικό βιβλίο*. (Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2008).
- Γρατσία, Μ. (2017). *Ηλεκτρονικό βιβλίο: εξέλιξη, χαρακτηριστικά και δυνατότητες στο χώρο της εκπαίδευσης*. (Πτυχιακή/Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, 2017). Ανάκτηση από <http://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/777>
- Γρηγορίου, Σ. (2017). *Φιλαναγνωσία και συναισθηματική-κοινωνική αγωγή των παιδιών*. (Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2017). Ανάκτηση από <http://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/28059/1/%CE%9C.%CE%95.%20%CE%93%CE%A1%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%A1%CE%99%CE%9F%CE%A5%20%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A5%CE%A1%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%91%202017.pdf>
- Γώτη, Ε. (2010). *Οι γλωσσικές δεξιότητες των νηπίων υπό το πρίσμα του αναδυόμενου γραμματισμού: η συμβολή των κειμένων*. (Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, 2010). Ανάκτηση από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/22412>
- ΕΚΕΒΙ. (2012, Οκτώβριος). *The book market in Greece*. Αθήνα: ΕΚΕΒΙ. Ανάκτηση από <http://www.ekebi.gr/appdata/documents/BookMarketInGreece2011-8.pdf>
- Καλαϊτζή, Χ. (2018). *Σύγχρονη Εικονογραφημένη Μικροαφήγηση: Διδακτική αξιοποίηση μέσω φιλαναγνωσίας και δημιουργικής γραφής στην προσχολική εκπαίδευση*. (Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2018). Ανάκτηση από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/45197>
- Καραγιάννη, Σ. (2018). *Η καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας μέσα από τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. (Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2018). Ανάκτηση από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/45296>
- Καρακίτσιος, Α. (2011). *Φιλαναγνωσία...Φανατική συνήθεια*. Στο Α. Έ. Συλλογικό έργο, *Παιχνίδια φιλαναγνωσίας και αναγνωστικές εμπυχωσεις*. Αθήνα: Gutenberg.

- Καρπόζηλου, Μ. (1994). *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων: Συμβολή στη μελέτη των παιδικών αναγνωσμάτων*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.
- Κοταδάκη, Μ. Β. (2017). Η αφήγηση και η ψηφιακή αφήγηση στην εκπαιδευτική διαδικασία. *9th Conference on Informatics in Education 2017*. Αθήνα: Greek Computer Society (GCS).
- Κουζέλη, Λ. (2019, Μαΐου 6). Έρευνα – έκπληξη: Τι και πόσο διαβάζουν οι Έλληνες – Μύθοι & αλήθειες. *Το Βήμα*. Ανάκτηση από <https://www.tovima.gr/2019/05/06/society/ereyna-ekpliksi-ti-kai-poso-diavazoun-oi-ellines-mythoi-alitheies/>
- Κουτράκου, Ε. (2017). Ο αναδυόμενος γραμματισμός των παιδιών και ο ρόλος των γονέων. Ανάκτηση από <https://www.psychology.gr/symvouleutiki-goneon/2692-o-anadyomenos-grammatismos-ton-paidion-kai-o-rolos-ton-goneon.html>
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2005). Ευρήματα. Στο Κ. Δ. Μαλαφάντης, *Το παιδί και η ανάγνωση: Στάσεις, προτιμήσεις, συνήθειες* (σσ. 100-196). Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Μανωλίτσης, Γ. (2016). Ο αναδυόμενος γραμματισμός στην προσχολική εκπαίδευση: Νέα ζητήματα και εκπαιδευτικές προτάσεις. *Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση*, 4(1), σσ. 3-34.
- Νατσιοπούλου, Τ. (2002). *Το παιδικό βιβλίο της προσχολικής ηλικίας και η αντιμετώπισή του από τη σύγχρονη ελληνική οικογένεια*. (Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2002). Ανάκτηση από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/20296>
- Νατσιοπούλου, Τ. (2012). *Παιδικά βιβλία στην προσχολική και βρεφική ηλικία: Θεωρητική και Πρακτική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- ΟΣΔΕΛ. (2017). Έρευνα για τις συνήθειες αναπαραγωγής στην Ελλάδα. *Η αγορά του βιβλίου στην Ευρώπη: Δεδομένα και μεγέθη του κλάδου*. Αθήνα: ΟΣΔΕΛ. Ανάκτηση από <http://assets.nb.org/osdel/osdel/files/assets/basic-html/page-1.html#>
- Παντελιάδου, Σ., Μπότσας, Γ., & Σιδερίδης, Γ. (2000). Η εξήγηση της αναγνωστικής επίδοσης με βάση τη φωνημική ενημερότητα, το οικογενειακό περιβάλλον και το κοινωνικό επίπεδο: Μια προκαταρκτική ανάλυση με παιδιά Πρώτης Δημοτικού.

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, 4, σσ. 53-65.

doi:<https://doi.org/10.12681/icw.18133>

Παπαδάτος, Σ. Γ. (2009). *Παιδικό Βιβλίο και Φιλαναγνωσία: Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις-Δραστηριότητες*. Αθήνα: Πατάκης.

Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, Σ. (2004). Παιδί, Ορθογραφία και Φιλαναγνωσία. Στο Σ. Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Η μάθηση της ορθογραφίας* (σσ. 35-52). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Παρρά, Β. (2002). *Αξιοποίηση των παιδικών λογοτεχνικών έργων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. (Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2002). Ανάκτηση από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/19977>

Πατέρα, Α. &. (2012). *Φιλαναγνωσία και κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού: Θεωρητικές προσεγγίσεις, δραστηριότητες και παιχνίδια*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Τάφα, Ε. (2011). *Ανάγνωση και γραφή στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: ΠΕΔΙΟ.

Τομπατζόγλου, Ξ. (2013). *Η ανάπτυξη της φιλαναγνωσίας σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας μέσω των ΤΠΕ*. (Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2013). Ανάκτηση από <http://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/8453>

Φραγκιαδάκη, Α. (2012). *Φιλαναγνωσία και Οικογένεια*. (Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2012). Ανάκτηση από <http://ikee.lib.auth.gr/record/131637/files/GRI-2013-10326.pdf>

Χατζητόλιου-Βιλδιρίδη, Α.-Μ. (2001). *Η ενασχόληση των παιδιών της προσχολικής ηλικίας με το βιβλίο*. (Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2001). Ανάκτηση από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/20874>

Χριστοφιδέλλη, Σ. (2015). *Η παιδική λογοτεχνία και ο εγγραμματισμός στην προσχολική ηλικία. 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης με θέμα: «Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή»*. Αθήνα.

Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο αυτό εκπονείται στα πλαίσια μεταπτυχιακού προγράμματος του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο, παρακαλούμε να απαντήσετε με ειλικρίνεια.

* Απαιτείται

1. Φύλο *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Άντρας
 Γυναίκα

2. Ηλικία *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- 18-24
 25-34
 35-44
 45-54
 55 και άνω

3. Το μεγαλύτερο μέρος της ζωής σας έχετε ζήσει σε *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Μεγαλόπολη
 Πόλη
 Κωμόπολη
 Χωριό
 Άλλο: _____

4. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Βασική Εκπαίδευση (Δημοτικό/Γυμνάσιο)
- Απόφοιτος Λυκείου
- Ανώτερη Εκπαίδευση (ΑΕΙ/ΤΕΙ)
- Ανώτατη Εκπαίδευση (Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό)

5. Το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται από τον/την *

Αν επιλέξατε "Άλλο", από εδώ και πέρα συμπληρώνετε το ερωτηματολόγιο με βάση την ιδιότητα που έχετε απαντήσει

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Πατέρα
- Μητέρα
- Άλλο: _____

6. Πόσα παιδιά έχετε; *

Σε περίπτωση που δεν είστε ο ίδιος γονιός και απαντάτε με άλλη ιδιότητα επιλέξτε τον αριθμό 1

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- 1
- 2
- 3
- 4 και άνω
- Κανένα

7. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκει; *

Λαμβάνετε υπόψιν σας το μικρότερης ηλικίας παιδί. Αν επιλέξατε "Μεγαλύτερο" παρακάτω απαντήστε τι ίσχυε όταν το παιδί βρισκόταν σε μικρότερη ηλικία (κάτω των 6 ετών)

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Βρεφική (0-2 ετών)
- Παιδική (3-4 ετών)
- Προσχολική (5-6 ετών)
- Μεγαλύτερο (7 ετών και άνω)

8. Πώς περνάτε τον ελεύθερο χρόνο σας; *

Επιλέξτε όσα ισχύουν

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Τηλεόραση
- Σινεμά/θέατρο
- Διάβασμα
- Μουσική
- Περιήγηση στο διαδίκτυο
- Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Άλλο: _____

9. Αν απαντήσατε διάβασμα, τι προτιμάτε για ανάγνωση;

Επιλέξτε όσα ισχύουν

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Εφημερίδες/Περιοδικά
- Άρθρα στο διαδίκτυο
- Βιβλία

Άλλο: _____

10. Πόσα βιβλία διαβάσατε τον τελευταίο χρόνο; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- 1
 2-3
 4-7
 8 και άνω
 Κανένα

11. Γνωρίζετε τι είναι το e-book; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
 Όχι

12. Έχετε διαβάσει τον τελευταίο χρόνο κάποιο e-book; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
 Όχι

13. Πώς προτιμάει το παιδί να περνάει τον ελεύθερο χρόνο του; *

Επιλέξτε όσα ισχύουν

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Παίζοντας
 Ζωγραφίζοντας
 Βλέποντας τηλεόραση
 Διαβάζοντας βιβλία
 Απασχόληση με ηλεκτρονικά μέσα (κινητό, τάμπλετ, ηλεκτρονικά παιχνίδια)
 Εξωτερικές δραστηριότητες

Άλλο: _____

14. Τι προτιμάει να παρακολουθεί στην τηλεόραση ή σε άλλες ηλεκτρονικές συσκευές;

Επιλέξτε όσα ισχύουν

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Παραμύθια
 Παιδικά τραγούδια
 Παιδικές σειρές/προγράμματα
 Επιλέγει ό,τι του τραβάει την προσοχή
 Δεν γνωρίζω

Άλλο: _____

15. Αγοράζετε στο παιδί σας βιβλία; *

Na επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

16. Πόσα παιδικά βιβλία αγοράσατε τον τελευταίο χρόνο για το παιδί σας; *

Na επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Κανένα
 1-3
 4-6
 7-9
 10 και άνω

17. Αν ΔΕΝ αγοράζετε στο παιδί σας βιβλία είναι γιατί

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Είναι πολύ μικρό για να καταλάβει
- Δεν του αρέσουν και προτιμάει άλλες δραστηριότητες
- Είναι ακριβά
- Δεν ξέρω ποιο είναι κατάλληλο για την ηλικία του
- Άλλο: _____

18. Αν αγοράζετε παιδικά βιβλία με ποιο κριτήριο τα επιλέγετε;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Την ηλικία του παιδιού
- Τα ενδιαφέροντά του
- Επιλέγει μόνο του τα βιβλία που του αρέσουν
- Σας το πρότεινε κάποιος
- Άλλο: _____

19. Διαβάζετε στο παιδί σας βιβλία; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

20. Αν ΔΕΝ του διαβάζετε είναι γιατί

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Δεν έχω χρόνο
- Δεν το θεωρώ σημαντικό
- Είναι πολύ μικρό και δεν θα καταλάβει
- Δεν έχω παιδικά βιβλία
- Άλλο: _____

21. Ποιος είναι εκείνος που διαβάζει περισσότερο στο παιδί; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Μητέρα
- Πατέρας
- Αδερφός/-ή
- Παππούδες
- Άλλο: _____

22. Με ποιο σκοπό διαβάζετε στο παιδί σας; *

Επιλέξτε όσα ισχύουν

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Για να κοιμηθεί
- Για δημιουργική απασχόληση
- Για να μάθει καινούργια πράγματα
- Για να γίνει πιο έξυπνο
- Άλλο: _____

23. Με ποιο τρόπο γίνεται η διαδικασία της ανάγνωσης; *

Επιλέξτε όσα ισχύουν

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Το παιδί είναι μόνο ακροατής της ιστορίας
- Διαβάζουμε μαζί και παρακολουθεί τις εικόνες
- Ακούγοντας την ιστορία από κάποιο ηλεκτρονικό μέσο ενώ παράλληλα ξεφυλλίζει το βιβλίο
- Διαβάζει/Ξεφυλλίζει μόνο του το βιβλίο
- Παρακολουθεί την ιστορία σε βίντεο μέσω κάποιας εφαρμογής

Άλλο: _____

24. Μετά την ανάγνωση μιας ιστορίας τι γίνεται συνήθως; *

Επιλέξτε όσα ισχύουν

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Συζητάμε αυτό που διαβάσαμε
- Διαβάζουμε μια άλλη ιστορία
- Παίζουμε το παραμύθι (δραματοποίηση)
- Τίποτα

Άλλο: _____

25. Υπάρχει βιβλιοθήκη στο σπίτι; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
- Όχι

26. Επισκέπτεστε παιδικές βιβλιοθήκες με το παιδί σας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

27. Ασχολείστε με δραστηριότητες με το παιδί σας που εμπλέκουν το βιβλίο; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

28. Αναφέρατε μία τέτοια δραστηριότητα

29. Έχετε αμφίδρομη επικοινωνία με το σχολείο του παιδιού σας;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
 Όχι

30. Γνωρίζετε προγράμματα ή δράσεις που αφορούν το βιβλίο και γίνονται στο σχολείο;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
 Όχι

Αυτό το περιεχόμενο δεν έχει δημιουργηθεί και δεν έχει εγκριθεί από την Google.

Google